

ԾԱՂԻԿ Կը հրատարակուի Շաբաթ օրերը: — Հո-
տը 40 փարա:

Բաժանորդագիրն ԿԱՆԻՍԻԿ — Պոլսոյ համար տարե-
կան 45 զրշ: Վեցամսեայ 23 զրշ: Կառմանայ 12 զրշ: —
Գաւառաց համար տարեկան 50 զրշ: Վեցամսեայ 26
զրշ: Կառմանայ 14 զրշ:

Ռուսիոյ համար տարեկան հինգ ռուբլի: Ուրիշ եր-
կիրներու համար 12 ֆրանք:

Գաւառներէն դրոշմաթուղթ կ'ընդունուի:
Միայն երեք թիւ տպառիկ կը գրկուի: այնուհետեւ
բաժանորդագիրն չը վճարողը կը դադարի թերթը ընդու-
նելէ:

Մանուցման տողը 2 զրշ:

40 փարա

Ազգային, Քաղաքական եւ Գրական

40 փարա

ԾԱՂԻԿ

Հ Ր Ա Գ Ի Ր

ԾԱՂԻԿ Ի վերաբերեալ ամէն գործի համար դիմել
Առ Տնօրէն-Հրատարակիչ ՅՈՎՆԱՆ Գ. ՓԱՍՏԱՆՅԱՆ
Պօլիս, Էսկի-Չաբիէ, Պէրպերեան Տպարան

درعليه اسكي ضبطيه زقاعنده بربريان مطبعه سنده
« زاغيك » غزتمسى مديرى بالا قاشيان حووان

HOVNAN PALACACHIAN

Directeur du journal arménien « Dzaghik »,
Rue Esski-Zabtié, Imprimerie N. Bérbérian
CONSTANTINOPLE

ՆՈՐ ԵՐԶԱՆ — Ա. ՏԱՐԻ. ԹԻՒ 45

ՇԱԲԱԹ

10 ՕԳՈՍՏՈՍ 1891

ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

ԵՒ

Գ Ր Ա Կ Ա Ն Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Գ Ե Ր Ը

Ա.

Եւրոպացի ուշիմ հեղինակ մը տնտեսագի-
տական կարևոր խնդրոյ մը մէջ իւր ընդգի-
մարանից սխալումներն ցոյց տալու համար՝
գեղեցիկ գրքոյի մը հրատարակած է յատկա-
նըշիչ մակագրով մը, որ է. ce que nous vo-
yons et ce que nous ne voyons pas. (ինչ որ
կը տեսնուի եւ ինչ որ չես տեսնուի):

Արդեօք խիստ պիտի լինի ըսել թէ շատ
տնգամ երբ յօդուած մը կարգամ ուղղային
թերթերու մէջ՝ ահամայ կը յիշեմ, նշանաւոր
տնտեսագիտին խօսքը: Այնքան միակողմա-
նի են գրեթէ բոլոր մեր տեսութիւնք: Այս
կարգի գրուածներէն է Հայրենիքի մէջ Պ. Ա.
Չօպանեանէ Հասարակութեան նուիրած յօ-
դուածը, որոյ խաւառախօս մի քանի խօսք
ունենք ընել:

Յօդուածը կը բաղկանայ կամպարտի բաղ-
կանալ երկու որոշ մասերէ, զորս պէտք է
չփոթել: Մին կը խօսի հասարակութեան դա-
տաստանին՝ և միւսն գրականութեան դերին
նկատմամբ:

Պ. Չօպանեան՝ իւր յօդուածի ամբողջու-
թեան մէջ՝ կը հաստատէ solidaire-ը թէ
հասարակութիւնը զառաջինն չէ գնահատած
ամենէն մեծ հանճարներն: Ահա ինչ որ կը
տեսնուի: Եւ սակայն չյիշեր երբեք թէ շատ
տնգամ ալ գնահատած է զայն: Ահա ինչ որ
չես տեսնուի:

Հասարակութիւն բառը այնքան ընդար-
ձակ ստամբ գործածելէ ետք, ինչպէս կ'ընէ
Պ. Յօդուածագիրն՝ երկասիրողէն զատ զա-
մէն ոք, այսինքն ոչ-երկասիրողներն հասա-
րակութիւն տնտեսական, արդարեւ խիստ ա-
նարգարանալի է այնքան ծանրապէս նախա-
տել զայն:

Եղած են ժողովուրդներ, հրատարակիչներ,
քննադատներ, նոյն իսկ համալուսնոր գը-
րագէտներ (ինչպէս Վօլթէն), որք չեն հա-
կըցած բնաւ հրաշակերտի մ'արժէքը և Եւր-
օքսփորի նման հսկայ հանճար մը բարբառս
հռչակած են: Բայց եղած են նաեւ ազգեր,
քաղաքներ, բանադաւաններ, իւր բառով՝ հա-
տարակութիւն մը՝ որ հանճարին առջև, ի ծը-
նանքն, ծուր են դրած:

Ահա մեծն Ելլադա՝ իւր բազմադարեան
գրական ճոխութեամբ, հանճար-իմացակա-
նութիւններով, աննման հրաշակերտներով.
ի՞նչ կ'ընէ նա մեզ. — Այնիւ և նրաճաշակ
ժողովուրդը մը յաճախ և գրեթէ միշտ գնա-
հատած է իւր գրական փառքերը: Երբ Հե-
րոդոտոս կարգաց իւր քերթողական պատ-
մութիւնն հրապարակային միջման մը մէջ,

հիացման աղաղակներ միայն լուսեցան, և իւր
գրոց ինն գլուխներն ինն մուսայից տնուամբ
յիշատակուեցան:

Եւրիպէս, Սոփոկլէս, և Եւրիպիդէս, յոյն
թատերական հանճարոյն այս հզօր ներկայա-
ցուցիչք ո'չ նուազ բախտաւոր եղած են: Մէ-
կէ աւելի անգամներ կը ներկայացուէին նո-
ցա գլուխ-գործ ոցք, և միշտ Պրոմէթէոս,
Անտիօք, Անդրիոն, Փիլոկլէս, Ելէքսա,
Իրիպոս Լիփիլէնի՝ իւր դիցական հրաշալիք,
իւր մարդկային մտաց բարձրագոյն յղացմունք
ծափահարուած են խանդիւ ասիէ քսան և հինգ
դարեր յառաջ: Եւ թերեւ ապագայն ուրիշ
բան չէ գիտցած ընել եթէ ոչ կրկնել հիաց-
ման այն աղաղակներն, որովք ողջունուած
են նոքա զառաջինն: Եթէ Արիստոփան ու-
րեք ուրեք տկար գտած է զԵւրիպիդէս, այս
դատաստանն որդարացած է միշտ ապագային
առջև:

Պինդարոս ամբողջ Յունաստանի մէջ պաշ-
տաման առարկայ եղած էր. գիտեմք թէ զին-
քը կոչեցին ճիւղ Ռասարակայ: Զայն չվայե-
լել, իւր խանդավառ երգերն չլսել, իւր շեշ-
տերուն երկտրացուցիչ աղագեցութեան տակ
չբարբառիլ՝ անկուս պիտի լինէր յոյն ճաշա-
կին, և նախատինք մ'էր այս, որում ո'չ մի
յոյն պիտի կարենար հանգուրծել:

Եթէ երբեք Աթէնքի ժողովուրդը հաւա-
սարապէս ծափահարած է վսեմ գործեր և ա-
մենամիջակ արտադրութիւններ՝ անկեալ դա-
րերու (decadance) մէջ միայն պատահած է
այս:

Նոյն ճշմարտութիւններն՝ սակաւ ինչ վե-
րագահմամբ՝ պիտի կարենայինք հաստատել
նաեւ մանկավարժական փառքէն ներս,
և չընելով հոն մտքերու և իմացականութեան
միջոցաւ մէջ: Սա յայտնի է արդէն որ
հռոմէական այն գերազանցապէս դրական ո-
գին ո'չ միշտ կրցած է զգալ խորապէս գե-
ղեցիկն սկզբ. սակայն և այդու ոչ երբեք թը-
քած է նա հանճարին վերայ: Եթէ Վիրգի-
լիոսի և Ովրատեայ ժամանակակիցայ ոմանք
միշտ գովարան կանգնած են անցելոյն, և
ներկային արեւն անտեսելով, անցելոյն կայ-
ծերը մատնանի ըրած են, սորա շարժառի-
թը դիւրին է գտնել քաղաքական նպատակ-
ներու և ազատական բաղձանաց խորը:

Անցնելով նո՝ ազգերու գրականութեանց,
գրեթէ նոյն տեսարանը կը ներկայանայ մեզ:
Եթէ շատ անգամներ անիրաւած է հասարա-
կութիւնն մեծ հանճարի մը նկատմամբ, շատ
անգամ ալ կրցած է գնահատել զայն, և ո-
րոշել ճշմարիտ կոչումը տկար միջակութեան:

Եթէ Տանթէ չէ հասկցուած նախ հասա-
րակութեան, Կլօթէի պէս աննման իմացա-
կանութիւն մ'ալ բոլոր հասարակութիւնն ի-
րեն խնկարկու ունեցած է:

Ո'չ ոք կ'անգիտէ թէ որպիսի՝ յափշտա-

կութեամբ ընդունուեցաւ Վերթէր 1774ին,
երբ դեռ հազիւ քսան և հինգ գարուններ
կը հաշուէր գերման գրականութեան այս Ա-
րամազը: Նոյն ժամանակն էր գրեթէ որ և
Հայնս կը հռչակէր թէ «Այդ գեղեցիկ երի-
տասարդն համակ հանճար էր գլխին մինչև
ցոտս»:

Եթէ Եւրօքսի իւր մահէն շատ ետքը
միայն հասկցուեցաւ, Գոռնիլ ի կենդանու-
թեան իսկ մեծաւ իւր անմահանալն: Յրան-
այի հասարակութիւնն՝ ընդ հենքն Ռիչլիօ-
յի՝ այնքան ճաշակած էր զՍիս, որ առած ի
կարգ անցած էր ըսել. Beau comme le Cid:

Եթէ Տիւմա Հօր տկար խաղերն որոտա-
գոջ ծափերու ընդմէջ ընդունուած են, Վօլ-
թէի Հանքիական ալ շատ ցուրտ աղագեցու-
թիւն մը թողած է ամենուն վրայ:

Եթէ Ռապլէ, Լա Ֆօնթէն, Ռուսօ շատ
անտեսուած են իրենց ատեն, գիտեմք թէ
Ռօսսօ, Պուրտալու, Մասիյեօն ո'քան տար-
բեր բախտ արժանացած են: Տիլլին տը Մէ-
վինէի «Je m'en vais en Bourdaloue»-ը քա-
րեր ետքը դեռ կը հնչէ մեր ականջաց: Հըռ-
չակաւորն Պառօն մի օր Մասիյեօնի ունկըն-
դիր լինելէ վերջն՝ ըսաւ իւր բարեկամին.
«Ահա՛ ճշմարիտ ատենաբանը, և մեք՝ կա-
տակերգուներ ենք միայն»: Եթէ Ժան-Ժաք
«Խենդ» կոչուած է իւր ժամանակակիցներէ,
Մասիյեօն սակայն «Յրանսայի Կիկերոնը և
Բեմի Ռասինը» մականունանեալ է:

Եթէ նախանձոտ Ջոյլներ և ծանծաղա-
միտ Ազնիւներ «Երմար» կը կոչեն ամենէն
վսեմ իմացականութիւններն, վեհ և զգայուն
սիրտերը, ո'չ ապաքէն կորովամիտ և արդա-
րադատ Արիստարգոսներ կը լուծեն վրէժն
անիրաւութեանց: Է՞ր տեսնել զմին, և ան-
տեսել զմիւսն: Առ ի՞նչ այդքան յոռեատեսու-
թիւն:

Տեսէ՛ք, եթէ Ֆէտիգ մը և Կլօթիլ մը
«սրբապղծութիւն» գոչած են ի տես Տելե-
մախ, ամբողջ Փրանսական խորհող սերուն-
դն «Հրաշալիք» բացադանչած է ի լուր Գամ-
բէի Կարապին:

Պ. Յօդուածագիրն իւր թուարկութեան
մէջ կը ջանայ անյիշատակ շանցնել պարագայ
մը որ կրնայ իւր ձեռաց մէջ ազգու հար-
ւած մը լինել... Հասարակութեան գլխուն:
— Տիտօ հրատարակիչն չէ կրցած հասկնալ
զԼամարթին, և տխմարաբար Լիւս տը Լանսի-
վալ, Լըպուէօն, Տըլիլ բանաստեղծներն, զորս
«Méditations»-ի հեղինակին հետ բաղդատու-
թեան իսկ գնել գրական մեծ ոճի մ'է, քան
զնա լաւագոյն համարած, և նմա իւր վար-
պետ ներկայացնելու անբացատրելի յանդըգ-
նութիւնն ունեցած է: «Սակայն երբ Լամար-
թին յաջողեցաւ հուսկ ապա հրատարակել
իւր գործն, ամբողջ Փրանսա հիացման ճիչ
մը արձակեց, հրա՛ջը հանճարին»: (Այս տո-
ղերն նոյն իսկ ձերն են, Պ. Չօպանեան, և

կը տեսնէք ձեր իսկ վկայութեամբ թէ որքան խիստ դատած էք հասարակութիւնն, երբ ուզած էք ներկայացնել զայն իբր անգութ ասպուստ և բանէ չհասկցող այլանդակ էակ մը: Ձեր խօսքից հակասութեան մէջ ճշմարտութեան հզօր գոյն մի կայ, զոր դիտել կուտամ ձեզ:

Եթէ Պաուլ-Լօռմիան մը անկարող կը դատէր զՀիւսիս ոտանաւոր գրեւը, ո՞չ ասպէն Եթովպիան, 19րդ դարու այս մեծ հեղինակութիւնն, արդէն իսկ ներկայած էր զնա ամբողջ աշխարհի՝ անուանելով «Մանուկ վսեմ»:

Արդ պէտք է հետեցնել՝ արդար և ողջամիտ լինելու համար՝ թէ հասարակութիւնն չէ միշտ տկարամիտ և գրական երկ մը հասկընալու բացարձակապէս անձեռնհաս մարմին մը, ինչպէս կը կարծէ Պ. Չօպանեան: Ո՛չ, հասարակութիւնն, որպէս ջանացինք ցոյց տալ, հակիրճ ուսումնասիրութեամբ, ո՛չ միշտ եղած է անիրաւ, ո՛չ միշտ յուսի դատած է իւր գրադէտներն, իսկ և ոչ միշտ արդար եղած է, ո՛չ միշտ կրցած է ճշգրէ ամէն գործի տեղն ու արժէքը:

Հետեւաբար երկու ծայրայեղութիւններ կան, որք հաւասարապէս խտտելի են: Մին՝ բոլորովին արհամարհել ժողովուրդն, զայն անմարտի տեղ դնելով իւր դատաստանին համար քրքիջ մը միայն ունենալ. կարծել թէ ինքն միայն գիտէ, կը հասկնայ լաւն, գեղեցիկն, իսկ արտաքին իրեն բոլոր հասարակութիւնն, բոլոր ժամանակակիցը, խորհողը և գրողը, խօսողը և գործողը զէրօ են, որպիսի ծայրայեղ յաւակնութիւն:

Թէ և ամենամիջակ, ողորմելի գործ մը արտադրած լինի այդ գրողն, փոյթ չէ, ինքն աննման հրաշակերտ մը կրնայ կարծել զայն. ինչո՞ւ. — վստի Պ. Չօպանեան կը ցուցնէ թէ բոլոր մեծ հանճարներն նախ չեն հասկընալ, և իրենց մահէն շատ ետքը քննադատներու շնորհիւ ի յայտ եկած են:

Այս ինչ գրչակը իւր անհամ և տափակ յօդուածներով՝ ընթերցողաց քունը կը բերէ, բաւական ալ շատախօս է, և անտանելի կը դառնայ հասարակութեան, որ կրնայ իւր պարագայ ժամերն լաւագոյն բանի մը գործածել. ամէն կողմանէ դժգոհութեան և բողոքոյ ձայներ կը բարձրանան, և մի օր փողոցէն անցած ատենս՝ կը պատահիմ թերթին խմբագրապետին և կ'ըսեմ.

«Կ'աղաչեմ, Պ. Խմբագրապետ, եթէ կարելի է, Պ. Հ. . . ի յօդուածներուն քիչ մը քիչ սխալակ նուիրեցէք, կամ գոնէ շարաթիւ անգամ մը միայն գրէ՝ վերջապէս բան մ'ըրէք, խնդրեմ, այդ ծանծրայթէն ազատեցէք զմեզ . . . կամ մանաւանդ ձեր թերթը, որ այսպիսով անկման կը դիմէ»:

Պ. Խմբագրապետը կը մտածէ և կը կարծէ թէ բոլորովին անիրաւ չեմ ես և ինձ հետ անթիւ դիտողներ, և կ'որոշէ հոսիկ ուրեմն համարձակիլ՝ քաղաքավարական հաղար ու մէկ ձևերով ու կրկին և կրկին ներողութիւնը հայցելով՝ հասկցնել Պ. Հ. . . ի թէ հասարակութիւնը մեծ ճաշակ չ'գգար իւր յօդուածներէն և թէ հետեւաբար պիտի ստիպուի և ինքն նուազ ներողամիտ լինել նոցա:

Եւ ահա կը զայրանայ, կը բորբոքի Պ. Հ. . . կը բողոքէ այս յայտնի անիրաւութեան դէմ, և յուզեալ շեշտերով (ինչ որ շատ բնական է բանաստեղծներուն) կը յանդիմանէ զՊ. Խմբագրապետն. «Դուք այն տեսակ մարդիկ էք որ կը գգուէք ժողովրդեան, ինչ կ'ըսեմ, խուժանին նախապաշարունակներն, կը

համակրեք նորա կոչողութեանց, և դուք պիտի լինիք լուսաւորութեան գործի, դուք պիտի բարձրացնէք ազգը . . . ահա՛ մեր յետագիւտեան գաղտնիքը: Հրապարակագրի պաշտօն ունենալ կը կարծէք, և ժողովրդեան նիւթէն վեր չէք կրցած բարձրանալ բնաւ. — ինչո՞ւ. — վստի Պ. Չօպանի է, ընդհանուր համակրանաց արժանանալ այն հեղինակները կը յաջողին, որք իւրացուցած են հասարակութեան նախասիրածները, քմահաճոյքը, ճաշակը: Ընդամիտ գրագէտն միշտ բարձր է հասարակութենէն, միշտ վեր է նորա հասկացողութենէն: Հետեւաբար շատ հաւանական է որ ճշմարիտ գրչակ գործողներ լինին իմ գրուածներս, և ես անտեսուած լինիմ, ինչպէս բոլոր հսկայ հանճարներն և նոցա լաւագոյն գործերն որք բնաւ չեն կրցած ժողովրդական լինել: Հոմերոսէ սկսեալ մինչև Շէյքսպիր, Շէյքսպիրէ սկսեալ մինչև Հիւսի, ամէն ինչ կ'ապացուցանէ զայս» (Երեւակայեցէք դեռ այնպիսի ազդեցիկ խօսքեր, զորս բանաստեղծին ձօն երեւակայութիւնը կրնայ տուն տալ իրեն):

Երեւակայեցէ՛ք երիտասարդ մը որ գրականութեան սիրող լինելով՝ բերուի խօսիլ գեղեցիկ դպրութեանց վերայ, և անցնելով մեր տոհմային գրականութեան, մեծ և փայլուն հանճար մը քննադատէ (այն կուտուրեմամբ լեզուի և լրբութեամբ՝ որ յատուկ է բէսալներու), զայն միջակ գտնէ, նմանող մ'անուանէ և հեգնէ ալ մերթ ընդ մերթ: Նախ, համոզելու համար, կը ջանաք գրական բազմադիմ գեղեցիկութիւններն ի վեր հանել, և երբ կը տեսնէք թէ չ'ազդուիր, կ'ըսէք թէ Օտեանէ և Պարոնանէ, Մամուրեանէ և Տէմիր-ճիւղաշանէ գնահատեալ հանճարի մը դէմ ինչպէ՞ս կարելի է որ երէկուան ուսանողն յանդգնի տարբեր վճիռ արձակել՝ fait et autorité միանգամայն արհամարհելով: Երկայն, կ'ըսէ նա, կարծած է գեղեցիկութիւններ գտնել. ժամանակակից գրողը չարաչար սլախաւած են սովորական գրողէ մ'աւելի բան մը կարծելով զնա: Բայց արդէն բնաւ կարեւորութիւն չունին ատենք ասպաղային համար որ գրեթէ միշտ ներկային համոզմանց և վճիռներու նկատմամբ ծիծաղ մ'ունեցած է միայն: Մեր ձայնն՝ ասպաղայինն է, և կըրնայ առնուիլ ի հաշիւ. — Ահա՛ վտանգներն ծայրայեղ սկզբանց:

Իսկ երկրորդ ծայրայեղութիւնն որ ոչ նըւազ կուտակիցներ ունի և որոյ դէմ իրաւամբ պէտք է բողոքել, ո՛չ նուազ երկիւղալի է և դատապարտելի:

Այդ ծայրայեղութիւնն է ահա վստահիլ միայն եւ միայն ներկային. հասարակութիւնն անոխալ համարել, ինչ որ սա գնահատեց՝ հրաշալիք հռչակել, ինչ որ սա չկրցաւ հասկընալ կամ դատապարտեց՝ տկար և միջակ դաւանիլ: Եթէ միւս ծայրայեղութիւնն յառաջդիմութեան խթանը կը բառնայ և էապէս տաղանդաւոր հոգի մը միջակութեան կը դատապարտէ, սա կ'սպաննէ հանճարն, իւրեանց խանձարուրին մէջ կը խեղդէ յաճախ ճշմարիտ կոչումները: Տեսակ մը ոճրագործութիւն, մոռաւոր ոճրագործութիւն է այս: Ներկայն չէ, հասարակութիւնն չէ միայն մեր արժանեաց փորձաքարը: Կրնամք լսել զայն, կրնամք հետամտիլ թէ ինչպէս կը դատէ նա մեր գործերն, և մեր իսկ ողջախօս, անկողնակալ դատաստանն յաւելուլ հասարակաց դատաստանին վերայ: Կարեւոր է նաև,

գէթ զմեզ չխտրելու համար, ի նկատ առնուլ հասարակութեան, ինչպէս և քննադատի մը կամ հակառակորդի մը բարոյական և նիւթական տրամադրութիւններն: Երբ օրինակի աղագաւ՝ հասարակութիւն մը որոյ բարոյականն ի կորուստ մատնեալ է և որ գրական ու է երկի մէջ իւր երեւակայութիւնը գրգռել կը ցանկայ միայն, շատ բնական է որ չհամակրի պարկեշտ, լուրջ և հիւթեղ գրուածի մը, ինչ կ'արժէ այդ տեսակ քուէ մը: Երբ հակառակորդ մը զմեզ խծրծելու և թերութիւններ վերագրելուն մէջ շահ մ'ունի կամ թաքուն նպատակ մը, և կամ նախանձաբեկ հոգի մ'է որ երկրորդի մը անկման մէջ կը փնտռէ իւր բարձրացումն, ահա՛ յայնժամներելի է մեզ գրական ստոյիկեաններ լինիլ և վստահաբար արհամարհել այդ նախատինքներ, կծու դիտողութիւններ, և մեր ետին մէջ գտնել բարոյական ոյժ մը, գորութիւն մը՝ հակակշռելու համար արտաքին ամէն ազդեցութիւն: Այս պարագային մէջ ահա պարտիմք խորհիլ հանճարեղ և պերճախօս գրագիրի մը հետ թէ «Ասպաղայի վեհավճիռն անկախ է միշտ ներկային գովեստներէն և պարսաւներէն»:

Բայց երբ պարկեշտ, ճաշակաւոր, յառաջդիմաւոր հասարակութիւն մ'է որ կը քննադատէ զմեզ, երբ անշահախնդիր և խստապահանջ հակառակորդ մ'է որ, հեռի զմեզ չողորթելէ, մեր թերութիւններն և տկար կողմերը մատնանիչ կ'ընէ՝ լաւագունին տենչն վառելու համար ի մեզ, երբ անկողնակալ և ուշիմ բանադատ մ'է որ գործոյն ամբողջական արժանիքն ի վեր հանելով հանդերձ՝ ցոյց կուտայ մեզ կէտեր որք դուրի եղած են բաղձալի կատարելութենէն, ինչո՞ւ չլսել յայնժամ այդ անկեղծ ձայներուն, ինչո՞ւ բաւական համեստութիւն չունենալ ընդունելու համար գեղեցիկ և ի մասսուն խորհուրդներ, և չջանալ հանապազ յօգուտ մեր ի գործ արկանել զայն:

Անշուշտ հասարակութիւնը արհամարհելու խրատ չէին տար Ովրատիոսի և Պօալոյի նման դպրութեանց մեծ ուսուցիչներ, ընդհակառակն նորա ազդեցութիւնն օգտուէտ կը դատէին, երբ մին սոյն գեղեցիկ յորդորը կ'ուղղէր բանաստեղծին:

At qui legitimum cupiet fecisse poema,
Cum tabulis animume ensoris sumet honesti.

Եւ միւսն հետեւեալ խորհուրդը կուտար նմա.

Criagnez-vous pour vos vers la censure
publique. Soyez vous à vous-même un sévère critique.

Այսպէս լուսամիտ հասարակութեան մը վրայ հաւատք ունենալ, վստահիլ անոր՝ յաճախ յառաջդիմութեան էական պայմաններէն մին է:

Եւ արդէն անձնահաճ և գոռոռ միտք մը միայն կրնայ ինքզինքն վիրաւորեալ զգալ ներկային անկեղծ քննադատութիւններէն: Եւ հեղ ու կատարելութեան սիրահար հոգի մը կրնայ միտքարուիլ, նոյն իսկ երբ խիստ է դասն, ի մտի ունեւով Պառնասի Օրէնսդրին խրատը, զոր առաւելքան երբեքի դէպ է յիշել:

Aimez qu'on vous conseille, et non pas
qu'on vous loue.

Մ Ե Ռ Ե Ա Լ Կ Ի Ն Ը

Հեղինակ՝ ՕԳՅԱՎ ՖԵՕՏԻԵ .

Թարգ . ՄԻՀՐԱՆ ԹԵԼԵԱՆ

ՊԵՌՆԱՌԻ ՕՐԱԳԻՐԸ

Լա Սալիսիե . սեպտ. 187...

Վերջին աստիճան սէր ունէր կարգապահութեան և ոչ ուրեք զայն կը տեսնէր : Կը սոսկար անկարգութենէ և ամէն ուրեք կը տեսնէր զայն , մանաւանդ սա վերջի տարիներու մէջ իւր բոլոր կը-րօնական դաւանութիւններն , իրեն համար նուիրական ամէն ինչ , բոլոր իւր անորոշած բաներն այն աստիճան վատթարացած էին որք փճանալ կ'սպառնային այն ամէն բաներով որք իւր շուրջը տեղի կ'ունենային , կը լսուէին ու կը գրուէին : Իրաց ներկայ վիճակէն խորապէս զգած ուսած , անցեղայն մէջ ապաւինել վարժե-ցուց ինքզինքը : Ժէ . դարը առաւելապէս կ'ընծայէր իրեն այն ընկերութիւնն ուր պիտի ուզէր ապրիլ , բարեկարգ , բարեկիրթ , ջերմեռանդ , ուսեալ ընկերութիւն մը : Եւս քան զէս սիրեց այդ դարուն մէջ փակուել : Եւս քան զէս ուզեց նաև որ իւր տան մէջ մուտ գտնէ իւր սիրեցեալ դարուն կարգապահութիւնն ու գրա-կան ճաշակը : Կրցաք նոյն իսկ նշմարել աստ թէ նորա այս նախ-ընտրութիւնն՝ ամէն ինչ նոյն ժամանակի ոճով զարդարելու և կար-գադրելու ցանկութեան կը հասնէր...

Կրցաք այս պատուհանէն տեսնել մեր պարտիզին ուղադի-ծառուղիներն , տոստիներու թղթներն , յոտուած կարմրածա-ռերն և ծառացանկերն : Կրնաք տեսնել թէ մեր բուրսոտանի ա-ծուներուն մէջ այդ դարուն յատուկ ծաղիկներէն միայն ունինք-չուշաններ... յիսներեակներ... դամասկովադներ... Թաւրնջակ-ներ (jalousie)... շահագործներ... միով բանիւ ինչ որ սովորա-բար կը կոչեն կղերի ծաղիկ...

Մեր հին ցցեալ ասեղնադործք ևս այդ դարուն կը վերաբե-րին : Կը տեսնէք նաև թէ մեր ամբողջ կահ կարասիք , պահանջ-ներէն և սպասուց դարաններէն սկսեալ մինչև զարդակալներն Ժրդէ Լուգովիկոսի դարուն խտագոյն ոճովն է... Հայրս բնաւ արժէք չէր տար ներկայ դարուն պերճանաց արուեստակեալ նըր-բութիւններուն... Այնպէս կը համարէր թէ , այդ կենաց տա-րապայման հանգիստը կը մեղկացուցանէր հոգին , ինչպէս նաև մարմինը... Եւ այդ իսկ է պատճառն , պարոն , յարեց Ժաւոտե-լով դեռատի օրիորդն որ մեր տան մէջ այնքան հանգիստ չէք... Այո՛... բնականաբար , Թերևս ըսէք թէ ատոնց փոխարէն կան ու-րիշ առաւելութիւններ... Ես'տ լա :

Յետոյ իւր լրջութիւնը վերստանալով .

— Եւ ահա այսպէս հայրս նիւթական երեւոյթով և կարգա-պահութեամբ կը ջանար տալ իւր անձին պատրանքն այն դա-րուն որոյ մէջ մտովի ապրիլ կը սիրէր... Իսկ ես , պարոն , հարկ է որ ըսեմ ձեզ թէ մտերիմն էի այդ սիրեցեալ հօր , զգածեալ մտերիմն իւր տիրութեանց , արտմտեալ մտերիմն իւր ատելու-թեանց , հիացեալ մտերիմն իւր սփոփանաց : Նոյն իսկ հոս այս գիրքերուն մէջ տեղն է որ ի միասին կ'ընթեռնուինք , կ'ուսու-ցանէր նա ինձ սիրել... Հոս անցուցած եմ մանկութեանս քաղց-րագոյն ժամերն... Նրկուքս միտին կ'ընթանայինք այն հաւա-տոյ և խաղաղ կենաց դարուն վրայ , այն երանելի և անբոյժ պա-րապոյթին վրայ , գաղղիական այն ջինջ և գեղեցիկ լեզուին վրայ , այն նուրբ ճաշակին , այն ազնիւ քաղաքավարութեան վրայ որք յայնժամ փառքն ու յատկանիշն էին մեր երկրին... և որք այժմ գաղբած են լինելէ :

Լռեց , կարծես մի քիչ ամթապարտ այնքան եռանդ ցոյց տուած լինելուն իւր այս վերջի խօսքերուն մէջ :

Յայնժամ ըսի իրեն պարզապէս բան մը ըսած ըլլալու համար :

— Դուք կը բացատրէք ինձ , օրիորդ , այն սպաւորութիւնը զոր ձեր տան մէջ յաճախ կրած եմ և որ երբեմն ճշմարիտ և սա-կայն կարի քաղցր դառանցանքի սաստիկութիւնն կ'ստանար : Ձեր ներքին կենաց երեւոյթը , ձեր տան ընթացքը , ոճը , եղանակը և դիրքը կը յափշտակէր , երկու հարկուր տարի ետ կը տանէր զիս , այնպէս որ չափազանց չսկիտի զարմանայի եթէ յանկարծ

սրահին դուռն բացուելով ծանուցանէին դաժաժառանգ իշխանն... զտիկին տը Լաֆայէթ և կամ զտիկին տը Սէվինէ :

— Տայր երկինք որ այդպէս լինէր , ըսաւ օրիորդ տը Գուռթ-հէօզ... Ո՛հ , Աստուած իմ , քանի՛օն սիրելի են ինձ այդ ան-ձինք : Ի՛նչ բարեկիրթ ընկերներ : Ո՛րքան հաճոյք կ'զգային վսեմ գործերէ : Դանի՛օն առաւելութիւն ունէին այժմու մարդոց վրայ :

Որոշեցի մի քիչ մեղմացնել ջանալ այդ յետահայեաց յափը-տակութիւնը որ յանչափս վնասաբեր էր ինձ և իմ ժամանակա-ցացս :

— Օրիորդ , ըսի իրեն , դարն զոր կ'ողբաք , ունէր անշուշտ հազուադիւտ արժանիք զորս ձեզ նման ես ալ կը գնահատեմ : Բայց պէտք է յարել նախ թէ այդ ընկերութիւնն , այնքան կար-գապահ , այնքան լաւ հաւասարակշռեալ , առ երեւոյթս այն-քան բարեկիրթ , ի ներքուստ ունէր յար և նման մերինին իւր տիրուր կողմերն և անկարգութիւնները :

Ահա կը տեսնեմ աստ այն դարու վերաբերեալ կարգ մը յիշա-տակագրեր յորոց չեմ գիտեր ճշդիւ թէ ո՞րք են ձեր կարգացած-ներն և ո՞րք զորս չէք կարգացած և հետեւաբար մի քիչ կը վա-րանիմ...

Ընդմիջեց խօսքն .

— Ո՛հ , պարոն , ըսաւ ինձ պարզօրէն , լաւ կը հասկնամ ինչ որ ըսել կ'ուզէք , հոս գտնուածներուն ամէնքը չեմ կարգա-ցած... Բայց բաւական կարգացած եմ անգէտ չլինելու չափ թէ նոյն դարու անձինք մեր ժամանակակցաց նման իրենց կիրքերն... տկարութիւններն ու վրիպանքն ունեցած են... Բայց ինչպէս հայրս կ'ըսէր , այդ ամէնքն լուրջ և հաստատուն հիման մը վրայ կը դառնային և կը գտնէին միշտ իրենց տեղը : Մեծ յանցանքներ կային , բայց մեծագոյն սորվանքն ևս : Վերնագաւառ մը կար ուր ամէն ինչ իւր տեղը կը գտնէր , նոյն իսկ չարիքը... :

Չափազանց շիկնած էր . մի քիչ խորխորտանօք ոտքի ելաւ յան-կարծ իւր պատուանդանէն :

— Յիշաւ ի շատ երկար տեւեց... կը ներքէ , սակայն շատա-խօս մէկը չեմ... Խնդիրը հօրս վրայ լինելուն համար էր . իւր յիշատակը՝ կը փափաքիմ որ ինչպէս ինձ , նոյնպէս ամենուն ալ սիրելի և յարգելի ըլլայ :

Առաջին անգամն էր այս որ օրիորդ Ալիէթ ինձ հետ կը խօ-սակցէր այնպիսի մի լեզուաւ որ աւելի մոտեմի մ'ուղղուած կը թուէր լինել քան անձանօթի մը :

Ինքզինքս աւելի անկարեկիր ցոյց պիտի տայի քան զոր ինչ եմ , եթէ չխոստովանէի թէ այդ պատմութենէն յուզուած և մի-անգամայն մի քիչ զարհուրած էի , քանզի այդ դեռատի աղջկան ինձ յայտնած գաղափարացը և զգացմանցը մէջ աներկբայապէս ժառանգական քաղցր խելագարութեան մը նշանները կը նշը-մարուէին :

Մի քանի օր վերջ , երկուսն օրն էր , առաւել դժուարին փորձութեան մ'ենթակայ պիտի լինէի , ինչպէս նաև հօրեղբայրս : Ի Վառապիլ ճաշած էինք և հօրեղբայրս ու ես ուսաջաղատք է-ինք ճաշէն գրեթէ անմիջապէս յետոյ մեկնել , որպէս զի յարգենք այս տան նահապետական սովորութիւնները : Բայց երեկոյեան գեղեցկութիւնը պատճառ եղաւ մեր ընդ երկար պարտիզը միա-լուսն : Ժամը տասն ու կէսն էր երբ գեղեցիկ մտանք մեր հրաժեշ-տի ողջոյնները մատուցանելու ծովակալին որ չէր կրցած մեզ ըն-կերանալ յօղացաւին պատճառաւ : Նոյն հետայն զանգակի մը հանգիստաւոր հնչիւնը լսուեցաւ և գրեթէ անմիջապէս գլեկին և ագարակին սպասուորք խորին լռութեամբ և թափորով սրահը մտան : Եւ որովհետև հօրեղբայրս երկրապիշ նայուածք մը կ'ուղ-ղէր ինձ , տիկին տը Գուռթհէօզ մեզ մօտենալով .

— Անշուշտ , պարոնայք , պիտի հաճիք , ըսաւ մեզ , մեր ե-րեկոյեան գոհաբանութեան մասնակցիլ :

Հօրեղբայրս խոնարհեցաւ , ինչպէս նաև ես :

Ամէնքս ալ Ժրդէ Լուգովիկոսի դարուն յատուկ այն ծանր աթոռներէն մէկ մէկ հատ առինք և կիսով ծնրադրեցինք , մինչ-դեռ ծովակալն իւր ակնոցը կը դնէր և կ'սկսէր ծանր ծանր կար-գալ ճարմանդաւոր խոշոր աղօթագրքի մի քանի էջերն-որպէս թէ իւր նաւուն մէջ կրօնական պաշտօն կատարէր :

Այդ առիթն ընտրել՝ անաստուածութիւն քարոզելու , կարի անպատշաճ պիտի լինէր : Նա մանաւանդ որ վարժ եմ համակեր-պիլ այն ազգաց և մասնաւորներու սովորութեանց ոյց մօտ ըն-դունելութիւն կը գտնեմ :

Ինչպէս չեմ վարանիր կօշիկներս հանելու երբ աղօթատեղի կը մտնեմ և կամ գլխարկս չեմ հաներ երբ Հրէից սինակոկը կը

գտնուիմ, նոյնպէս ալ այդ փոփոխական պարագային փոյթ յանձին կալայ կէտ առ կէտ ընթացքս ուղղել ասանկատուացս ընթացքին վրայ : Այսու հանգերձ զայս կատարեցի անսթեթիկ և առանց չափազանցութեան : Մինչդեռ հօրեղբայրս պարտաւոր զգաց ինքզինքը եռանդոտ ցոյց տալու և քիչ մնաց որ լրջութիւնս պիտի կորսնցնէի ի տես իւր բազմամիայ մեղաւորի կերպարանքին որ շերտեանդ և ապաշխարող ձեւեր կ'առնուր և ոյց կը կցէր խղճուկ հառաջանքներ :

Այս աղօթքն երէկ երեկոյ էր, ուրեմն նոր տեղի կ'ունենար : Այսքան մտերիմ ընտանեկան արարողութեան մը մէջ մուտ գըտնելու կարծեմ համարձակութիւն կուտայ ինձ և մինչ իսկ կը կոչէ զիս անկեղծօրէն գիտաւորութիւններս յայտնել :

Ես՝ բոլորովին որոշումս տուած եմ, այդ մանկամարդ աղջիկը մի քիչ աշխնդակ է, բայց իւր ժիւղը Լուգովիկոսի դարուն արտաւոր ներքին կեանքէն անգամ մը որ դուրս ելնէ, քաղցր է ինձ հաւատալ թէ իւր դաստիարակութեան բարոյականի էական մասը միայն պիտի պահէ և թէ շուտով պիտի մոռնայ նորա այլանդակութիւնները : Միով բանիւ դեռատի կին մը պիտի լինի ուրիշ կնոջմէ մի քիչ առաւել պարկեշտ և մի քիչ առաւել գեղանի : Ասկից աւելին չեմ պահանջեր... : Արդարեւ կ'արժէ զինքը տեսնել նա մանաւանդ երբ քայլէ, ունի քաղաք մը խորիւտ և սահուն որ իրեն միայն յատուկ է : Կարծես ահա կը թռի — կարծես հրեշտակ մ'է :

Հետեւաբար որոշեցի այսօր իսկ առաջարկս ներկայացնել : Քաջ գիտեմ թէ Գուգովիկոսի ընտանիքը քաղաք պիտի երթայ այսօր միջօրէին և թէ ծովակալն առանձին պիտի մնայ : Կը մըտադրեմ նախապէս իրեն գիմել հայցելու համար իւր միջնորդութիւնը :

Բայց ի՞նչ բան կրնայ անցած լինել հօրեղբորս պատկառելի խեղապատակէն : Երբ այս առաւօտ յայտնեցի իրեն վերջնական որոշումս որ կը յուսայի թէ վերջին ծայր պիտի ուրախացնէր զինքը, կարծես շնչահեղձ եղաւ... : Անշուշտ տարապայման յուզման մը հետեանքն էր այդ : Բաց աստի, այսօրուքն չէ որ իւր վարմունքն ու խօսակցութիւնը քիչ շատ մտահոգութիւն կը պատճառեն ինձ, Փոխանակ անկեղծօրէն զինքը երջանիկ համարելու ամուսնական գործերուս լաւ ճամբու մը մէջ մտնելը տեսնելով և հետեւաբար իրեններուն, քանի որ իւր երազին իրագործման կը վերաբերին, անդադար մտադրող և անհանգիստ կերեկէր : Երբ Գուգովիկոսի քնակարանն ի միասին կը զիմէինք, իւր վրդովմունքն և անհանգստութիւնը առաւել զգալի կը լինէին իւր գիմաց վրայ : Երբ առանձինն կ'երթայի անդ, վերադարձիս, ակնեակն անձկութեամբ կը հարցափորձէր զիս. — «Ի՞նչ ըրիք հոն. ի՞նչ էր խօսակցութեան նիւթը, և այլն» — Ինձ կը թուէր թէ իւր տենջանաց սաստկութիւնը կամ իւր յուսոյ ի գերեւ ելնելու երկիւղն է որ այս յարատեւ անձկութեան վիճակին կը գտտապարտէ զնա : — Որովհետեւ չեմ կարող ընդունիլ այս ծաղրելի ենթադրութիւնը թէ գաղտնապէս հօրեղբայրս ալ թեկնածու մը լինի օրիորդ Ալիէթի և թէ՛ նախանձու սատանան իւր սիրտը կը քիչատէ :

24 Սեպտեմբեր, երեկոյ

Այժմ գիտեմ հօրեղբորս գաղտնիքը :

Ճաշէն վերջ ձի հեծայ վառավիլ երթալու համար : Հօրեղբայրս ընկերացաւ ինձ մինչ իւր պարտիզին վանդակապառը և բարի յաջողութիւն մաղթելէ վերջ վերստին կոչեց զիս :

— Ինձ նայէ, տղաս, ըսաւ, չըլլայ որ անոնց յայտնես թէ ո՛չ Աստուծոյ կը հաւատաս, ո՛չ սատանային :

Պատասխանեցի նմա գլխի և բւտոյ թեթեւ շարժմամբ մը, որ կը նշտնակէր — ի՞նչ տխմարութիւն — ու մեկնեցայ : Արդարեւ տիկինն տը Գուգովիկոսը և հօրաքոյրը դուրս ելած էին, բայց փոքր ինչ դժկամակեցայ՝ ծովակալն իւր եղբոր վառավիլի երէցին հետ ի միասին գտնելով : Նարտ կը խաղային :

— Ո՛հ, բարի եկաք, սիրելի բարեկամս, բարի եկաք, դուքն ծովակալը, չափազանց ուրախ եմ զձեզ տեսնելուս... Բայց բաղդ չունիք եղբր, տիկնայք հոս չեն, քաղաք գնացին :

— Տեղեկութիւն ունիմ, պարոն ծովակալ... Ձեզ հետ տեսնուիլ կը բաղձայի :

— Ա՛հ, շատ լաւ ուրեմն :

Ձիս գիտեց ուշադրութեամբ, յետոյ երէցին դարձուց իւր հայեցումս նարտին վրայէն : Այդ վայրկեանէն սկսեալ նշմարեցի թէ հապճեպիւ կը շարունակէին խաղն, զանց առնելով կանոններն՝ ժամ առաջ վերջացնելու համար :

— Է՛հ, ըսէք տեսնե՛ք, սիրելի դուրսիս, յարեց ծովակալը, բուրգին մէջ շարժելով գնդակներն, կ'երեւի թէ գեղջկական կենաց վրայ ձեր ունեցած ճաշակն օր քան զօր կ'աճի ու կը դարգանայ : Ծա՛ռ լաւ, և սակայն դիտաւորութիւն չունիք անշուշտ Բարիդէն բոլորովին բաժնուիլ զէթ անմիջապէս... այնպէս չէ՞... :

Ձեզ չպիտի յորդորէի ուրիշ կերպ վարուելու և այս կարծիքս յայտնեցի ձեր հօրեղբոր... : Եւ՝ եթէ ձեր տեղն ըլլայի, փոքրիկ օթեւան մ'ի Բարիդ պիտի պահէի միշտ... Երբ մարդ մեծ փոփոխութիւններ կը ներմուծէ իւր կենաց և իւր սովորութեանց մէջ, խոհմութիւն է միշտ մեղմիւ և աստիճանաբար գործել... :

Այլ սակայն հարկ չկայ ձեզ ըսել թէ որքան կը գովեմ իմ մասին ձեր այդ ճաշակը զոր ես ևս կատարելապէս ունիմ... Բայց դուք նորահաւատ մ'էք լոկ և նորահաւատ մը պէտք չէ որ փութով գործադրէ իւր իղձերն, այնպէս չէ՞, սիրելի երէցս :

Գեղջկական կենաց մասին ունեցած ճաշակիւ նկատմամբ այդ աննարկութիւնք ուրիշ ո՛ր և է անձի բերնին մէջ պարզ հեգնութիւն մը պիտի երեւէին ինձ, երգիծանաց ձեւի տակ, բայց ծովակալին անկեղծ և համոզեալ բերնին մէջ յայտուչ կրթեցին զիս : Զարմացման վերջն դեռ հասած չէի :

— Անշուշտ, ծովակալ, անշուշտ, պատասխանեցի վարանելով որպէս յերազի :

— Հազուադիւրէն է, յարեց ծովակալը, որ ձեր տարիքն ունեցող երիտասարդ անձի մը քով այդքան վաղ յայտնուին զեղիւ կենակցութեան խորշումն և առաւել պարկեշտ և ուղձմիտ զօսանաց պէտքն : Այս Դանս ձեզ շատ պատուաբեր է, սիրելի դերակիւս, բայց քան զայս, ինչ որ առաւել պատուաբեր է — մեծաւ հաճութեամբ կը յայտնեմ ձեզ ի ներկայութեան մեր երէցին — երիտասարդական այդ բուռն տարիքին մէջ ձեր անկեղծ և բարեպաշտեհ դարձն է դէպ յայն կրօնական դաւանութիւն զոր քսանամեայ հասակի կիրքերն պահ մը խանդարած են ի ձեզ, ինչպէս նաեւ յայլ բազում անձս :

Ձը կարողացայ զսպել զարմացման թեթեւ ճիւղ մը :

— Ո՛հ, ո՛չ, շարունակեց ծովակալը, շարժմամբ մ'ընդմիջելով խօսքս, ի զուր պիտի փորձէք ձեր անձը պաշտպանել, սիրելի դուրսիս... Ժամանակին, ես ալ, երիտասարդութեանս մէջ, չափազանց զեղիւ զօսասէր մ'էի... և եթէ ձեզ նման դարձայ այն գաղափարաց և այն սկզբանց որոցմէ լաւ էր որ երբէք հեռացած չը լինէի, ի մի բառ կրօնական հաւատոյ, իմ դարձս այնքան շուտ չկատարուեցաւ : Հարկ եղաւ առ այդ որ տարիքն զգացնէր ինձ իւր առաջին հարուածները, իւր առաջին դաւանութիւնները : Վերջապէս ձեռնէ նուազ արժանիք ունեցայ, ահա համարութիւնը :

Կ'երեւէր թէ այս պահուս խաղն վերջացած էր : Երէցն ոտքի ելաւ, ներողութիւն խնդրեց մի քանի բառով ու մեկնեցաւ գաղտնապահութեամբ : Ես ալ յոտին կանգնած էի զինքը ողջունելու համար : Հաղիւ թէ դուրս ելած էր, ծովակալը նշան ըրաւ ինձ վերստին նստելու, իւր քաղցրաժպիտ և մտերմական դէմքը բացորոշապէս կը հրաւիրէր զիս յայտնել իրեն խնդրանացս առարկայն : Բայց ի մեծ զարմանս իւր՝ բաւական անշուշտ կերպիւ երկարեցի իրեն ձեռքս, խնդրելով որ յարգանքներս մատուցանէ առ տիկնայս, ու մեկնեցայ :

Սպասուսին հետ զրկեցի ձիս և ես հետիոտն լա Սալիքիէնի ճամբան բռնեցի : Պէտք ունէի հանգստեամբ յիս ամփոփել միտքս և մանաւանդ պէտք ունէի ժամանակէն առաջ չտեսնել հօրեղբայրս, քանզի շատ հաւանական էր որ անպատկառ վարուէի տնոր հետ : Ծովակալին ինձ ըրած այսինքնի խօսքերէն արդարեւ չէի կարող կատարածիլ թէ հօրեղբայրս, ապահովեցնելու համար ամուսնութիւն մը զոր մտադրած էր, իւր ուղղամտութիւնը, ինչպէս և իմ ծանրօրէն վտանգի ենթարկած էր, Գուգովիկոսի ընտանեաց ներկայացնելով զիս ամենակեղծ գոյներով : Ձի կարող կասկածիլ ալ ևս թէ լա Սալիքիէն հասնելէս ի վեր և հաւանականաբար յառաջագոյն իսկ, հօրեղբայրս ծանօթացուցած էր զիս այդ բարեմիտ անձանց որպէս մի նորահաւատ Տօն Ժուան որ որոշած էր հրաժարիլ սատանայէն և անոր նանիր փառքերէն, հեռանալ տնոր խառնակութեանց թատրէն, թաղուելու համար գեղջկական անդարր կենաց մէջ : Հօրեղբայրս այս ստույգ նկարագիրն ամբողջացուցած էր յարելով թէ այժմ կը փայլէի ուղղամտութեամբ մը և կրօնական ջերմեանդութեամբ զորս երիտասարդութեան յոյզը սքողած էին պահ մը և որք սակայն յաղթական ելած էին այս վաղանցուկ մշուէն : Եւ այսպէս կարծած էր թէ իւր պարտքն էր կանխել կամ հանդարտեցնել այն դիւրազգածութիւններն և կանկածները որք աղաւաղեաց և միանգամայն աղաւաղուած լինելուս հռչակովն կարէին ծնունդ գտնել Գուգովիկոսի մտաց մէջ :

(Շարունակելի)

Ա Ռ Ի Ա 2 Ն

Ո՛վ խաչ, սիրոյ
Դու նշանակ,
Ի սես որոյ,
Մեղիքս քանակ

Ծովուն ալեաց չափ կ'երեւի, ո՛ր, անհամար.
Աչքէս նուաղ՝ ուղի արտասուաց ի վայր հոսին,
Աշխարհն ու փառք, պերճանք, վայելքն ալ ինձ
համար,
Զ'առքեն հրապոյր, բուռն միայն սուրբ մի սին:

Մոլորական,
Յերբ ի հառաչ,
Երբայց յառաջ.
Բարձեալ կական,
Խաչ, սին լուսոյ,
Մի սփոթ,
Քո ջրնջ շողեր,
Այլ միտք ուսո՛ւ

Զերբալ մեղաց անապարհէն.
Ընդ որ սասանք զուարթ պարեն,
Եւ զօշոնի զեղով, անյոյ ի բարբառ,
Ըզնէք անցորդն անդրէն առնուն իւրեանց ի
պար.
Լեր ինձ առաջնորդ կենաց յսուր յանապատին,
Մինչեւ տեսնեն կարօտակէզ իմ այս աչքեր վեհ
զԱղին:

Սերասիա ՅԱԿՈԲ ԲԱԼՈՒՅԵԱՆ

3

Շ Է Յ Ք Ս Ի Ի

Վ Ե Ն Ե Տ Կ Ո Յ Վ Ա Ճ Ա Ռ Ա Կ Ա Ն Ը

ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

Հ Ա Ն Դ Ե Ս Ա

Տ Ե Ս Ի Լ Գ

Վեհեթիկ. — Հրապարակ մը.

Շալլօֆ. — Երեք հազար տուգաթ, լա՛ւ:
Պասանիօ. — Այո՛, պարոն, երեք ամառ-
ւան համար:

Շալլ. — Երեք ամառուան համար, լա՛ւ:
Պաս. — Այո գումարին համար, ինչպէս
ըսի, Անթօնիօ երաշխաւոր պիտի ըլլայ:

Շալլ. — Անթօնիօ երաշխաւոր պիտի ըլ-
լայ, լա՛ւ:

Պաս. — Կրնա՞ք այս ծառայութիւնը ը-
նել ինձ, կ'ուզէ՞ք այս հաճոյքն ընել ինձ,
կրնա՞ք իմանալ ձեր պատասխանը:

Շալլ. — Երեք հազար տուգաթ, երեք
ամառուան համար և Անթօնիօ երաշխաւոր:

Պաս. — Եւ ձեր պատասխանը:

Շալլ. — Անթօնիօ լաւ մարդ է:

Պաս. — Հակառակ զրոյց մը իմացած էք:

Շալլ. — Օ՛հ, ոչ, ոչ, ոչ, ոչ, լաւ է ըսե-
լով դիտաւորութիւնն է հասկցնել թէ իւր ե-
րաշխաւորութիւն կը բաւէ ինձ, թէպէտ իւր
հարստութեան վրայ եթադրութեամբ կը
խօսուի. նաւ մը ունի Տրիպօլիս երթալու,
ուրիշ մ'ալ ճամբան գէպ ի Հնդկաստան.
Ռիալթօյի վրայ նոյնպէս ըսեցի որ երրորդ
մ'ալ ունի ի Մէքսիկա և չորրորդ մը Անգ-
ղիոյ համար որոշուած. ուրիշ ձեռնարկներ
ևս ունի աստ անդ ցան և ցիր: Բայց նաեւ
տախտակներէ շինուած են, իսկ նաւաստիք
մարդեր են: Կան ցամաքի մկներ, կան ջրի

մկներ, աւաղակներ ցամաքի, աւաղակներ
ջրի, ծովահէններ ըսել կ'ուզեմ. առաւել ալ-
եաց, հովերու և ժայռերու վտանգը կայ:
Սակայն և այնպէս երաշխաւորութիւնը կը
բաւէ, երեք հազար տուգաթ, կարծեմ կըր-
նամ ընդունիլ իւր մուրհակը:

Պաս. — Ապահով եղիք որ կրնաք:

Շալլ. — Պիտի ապահովեմ զիս որ կարե-
նամ, և վերջապէս զիս ապահովելու համար՝
պիտի մտածեմ, կրնա՞մ Անթօնիօն հետ խօսիլ:

Պաս. — Եթէ հաճէի՛ր մեզ հետ ճաշել...

Շալլ. — Այո՛, խոզի հոտն առնելու հա-
մար, ուտելու համար միս այն տնէն ուր ձեր
մարգարէն, նազովրեցին, մտցուց սատանան:
Կ'ուզեմ ձեզ հետ գնել, ձեզ հետ ծախել,
ձեզ հետ խօսիլ, ձեզ հետ պտտիլ, և ըն, և ըն,
բայց չեմ ուզեր ձեզ հետ ուտել, ձեզ հետ
խմել, և ո՛չ ալ աղօթել ձեզ հետ: Ի՞նչ լուր
Ռիալթօյի վրայ: Ո՛վ կուգայ հոս:

(Մտնէ Անթօնիօ)

Պաս. — Սինեօր Անթօնիօն է:

Շալլ. — (Ծածուկ) Ինչ մաքսաւոր մարդա-
հաճի կերպարան, կ'ատեմ զինքն քրիստոնեայ
ըլլալուն համար, բայց առաւել՝ ստոր պար-
զութեամբ մը դրամ փոխ տալուն համար ձրի,
որով վենետիոյ մէջ կը նուազեցնէ տոկոսի
սակն. բայց եթէ անգամ մը ձեռքերն իւր
զտին վրայ դնեմ, շատ լաւ պիտի լուծեմ ի
հնուց ունեցած վրէժս: Կ'անարգէ մեր սուրբ
ազգն, և մինչև իսկ վաճառականաց հաւա-
քուած տեղոյ մէջ կը նշաւակէ զիս, գործե-
րն և օրինաւորապէս ըրած վաստակս, զոր
վաշխաւորութեան արդիւնք կը կոչէ: Անիծեալ
ըլլայ ցեղս, եթէ ներսի իրեն:

Պաս. — Շալլօֆ, կը լռե՞ս:

Շալլ. — Տրամադրելի դրամիս հաշիւը կ'ը-
նէի, և որչափ որ կը վստահիմ յիշողութեանս,
կը տեսնեմ որ անկարելի է անմիջապէս հայ-
թայթել երեք հազար տուգաթի ահագին
գումարն. բայց հոգ չէ, թիւալ, մեր ազ-
գէն հարուստ հրեայ մը, ինձ փոխ կուտայ.
բայց կեցիք, ո՛րչափ ատենուան համար ու-
զեցիք: (Անթօնիօն) Բարի գայ Ձեր վրայ,
ազնիւ տէր իմ, ճիշդ հիմա Ձեր Ազնուու-
թեան վրայ կը խօսէինք:

Անթօնիօ. — Շալլօֆ, թէպէտ ո՛չ փոխ
կուտամ կամ կառնում, փոխ տուած կամ ա-
ռածէս աւելի ընդունելու կամ տալու պայ-
մանաւ, բայց այս անգամ մէկդի պիտի թո-
ղում սովորութիւնս՝ հոգալու համար բարե-
կամիս անհրաժեշտ պիտոյն: (Պասանիօն)
Իմացած է արդէն որչափ քեզ պէտք ըլլաւ:

Շալլ. — Այո՛, այո՛, երեք հազար տուգաթ:

Անթ. — Եւ երեք ամառուան համար:

Շալլ. — Մոռցեր էի. երեք ամիս, (Պասա-
նիօն) այդպէս ըսիք ինձ. (Անթօնիօն) լա՛ւ,
ուրեմն ձեր մուրհակը, նայինք, լինցնենք:
Բայց մոտիկ ըրէք, կարծեմ կ'ըսէիք թէ ո՛չ
փոխ կուտամ և ո՛չ կ'առնում շահով:

Անթ. — Այդ բանը երբէք չեմ ըներ:

Շալլ. — Երբ Յակովբ արածել կը տանէր
իւր հօրեղբոր, Լարանու, հօտն, այս Յակով-
բը որ մեր սուրբ Աբրահամի ցեղէն սերած է,
և շնորհիւ իւր իմաստուն մօր ձեռք առած
միջոցներուն որք յանձնաւ նպաստաւոր եղան
իրեն, երրորդ ներկայացուցին, այո՛, եր-
րորդն...

Անթ. — Է՛հ, ի՞նչ կ'ընէր, շահով փոխ
կուտար:

Շալլ. — Ո՛չ, չա՛հ չէր առներ, ուղղակի
չա՛հ չէր առներ, ինչպէս կ'ուզէք ըսել, բայց

տեսէք թէ ի՞նչ ըրաւ Յակովբ. Լարան և ինք
համաձայնեցան իրենց մէջ որ բոլոր գծուած
և բազմերանգ ոչխարներն Յակովբի աշխա-
տութեան վարձք ըլլան. աչնան վերջերը՝ ոչ-
խարներու և խոյերու մերձաւորութեան պա-
հուն, խորամանկ հովիւն դաւազաններ կե-
ղեւեց, ներկայացուց ցանկաւոր ոչխարաց՝
որք յղացան նոյն վայրկենին, իսկ ծնելու ժա-
մանակ տեսնուեցաւ որ ձագերը այլազան գոյ-
ներով էին, և ասոնք Յակովբին պատկանե-
ցան: Շահելու կերպ մ'էր այս և Յակովբ օրհ-
նուեցաւ իւր շահուն համար, զի շահն օրհ-
նութիւն մ'է երբ չէ գողցուած:

Անթ. — Այդ դիպուած մ'էր, պարոն, ուր-
կէ օգտուեցաւ Յակովբ, բան մը որոյ իրա-
գործումն իւր կարողութենէն վեր էր և միայն
Աստուծոյ ձեռամբ ձեռակերպուած և կարգա-
դրուած էր: Բայց այս պատմութիւնը Սուրբ
Գրոց մէջ մուծուած է արդարացեալու հա-
մար վաշխաւորութիւնը: Ձեր ոսկին և արծաթն
ոչխարներ ու խոյեր են:

Շալլ. — Զայդ չեմ կրնար ըսել, այնպէս
կ'ընեմ որ նոյնչափ արտագրեն: Սակայն հաշ-
ուի առէք ինչ որ ըսի, սինեօր:

Անթ. — Դիտեցէք, Պասանիօ, սատանան
սուրբ գրքէն կը խօսի՝ մէջ բերելու համար
իւր դիտաւորութիւնը: Զար հոգի մը՝ որ աս-
տուածային վիսյութիւններ յառաջ կը բերէ,
կը նմանի եղեռնագործի մը՝ որոյ կը ժպտի
դէմքը, գեղեցիկ խնձորի մը՝ որոյ փտտած է
սիրտն: Ո՛հ, ի՞նչ չքնաղ երեւոյթ կեղծիքը քօ-
ղարկելու:

Շալլ. — Երեք հազար տուգաթ, կըրիկ
աղւորիկ գումար մը, երեք ամառուան համար.
տեսնենք ի՞նչ շահով:

Անթ. — Լաւ, Շալլօֆ, հիմա քեզ երախ-
տապարտ ըլլալու եմ:

Շալլ. — Սինեօր Անթօնիօ, քանի քանի
անգամներ Ռիալթօյի վրայ, իմ դրամիս և ա-
ռած տոկոսիս համար ինձ հետ թշնամանօք
վարուեցար, մինչ ես ատոնց համբերեցի ու-
սերս թօթուելով միայն, զի վշտակցութիւնն
բոլոր մեր ցեղին յատուկ առաքինութիւնն է:
Դուք զիս անկրօն կոչեցիք, չարագործ չուն
ըսիք ինձ և հրէական հանգերծիս վրայ թքիք.
այս ամէնը իմ անձնական գործառնութեան-
ցնս համար: Լա՛ւ, հիմա կ'երևի որ իմ օգ-
նութեան կարօտ էք, և կուգաք ինձ ու կը-
սէք. «Շալլօֆ, դրամի պէտք ունիմք». ահա՛
ձեր ըսածը, դուք որ ձեր հարբուխն իմ մօ-
րութի վրայ թափելով և ոտքով զարնելով
ինձ՝ չան մը պէս զիս կը վռնտէիք ձեր դրան
սեռամէն: Դրամ կ'ուզէք, ի՞նչ պատասխանե-
լու եմ. հարկ չէ՞ր որ պատասխանէի. «Մի-
թէ չուն մի դրամ կ'ունենայ», հնա՞ր է որ
գամբռ մի երեք հազար տուգաթ փոխ տայ»,
կամ թէ խոնարհելով շատ վար և սարուկի մը
ձայնով, հատկեալ շունչով մը և խօսելու ա-
մենաերկչոտ ցածունութեամբ պէտք էի պա-
տասխանել. «Իմ բարի տէրս, անցեալ չո-
րեքշաբթի վրաս թքիք, այն ինչ օրը ոտքով
զիս մղեցիք, ուրիշ անգամ մի զիս չուն կո-
չեցիք և բոլոր այս քաղաքավարութեանց փո-
խարէն ձեզ փոխ պիտի տամ ձեր ուզած գու-
մարը...»:

Անթ. — Հաւանական է որ նոյնը դարձ-
եալ պիտի ըսեմ, դարձեալ պիտի թքեմ,
դարձեալ ոտքով պիտի մղեմ: Եթէ կ'ուզես
փոխ տալ այդ դրամը, տո՛ւր, ո՛չ որպէս բա-
րեկամիդ, — վասն զի տեսնուած է երբէք
որ բարեկամութիւնն պահանջէ բարեկամէ մի
որ մեռաղի այդ ամուլ կտորէն փոքր շահեր

յառաջ բերուին —, այլ իբր թշնամոյդ փոխ տուր, որպէս զի եթէ թերանամք մեր պայմանին մէջ, համարձակ երեսով յայնժամ պահանջես տուգանքը:

Շալլ. — Տեսէք անգամ մը, ինչո՞ւ կը բարկանաք այդպէս: Ձեզ հետ բարեկամ ըլլալ կ'ուզէի և վայելել ձեր համակրութիւնը, մոռնալ նախատինքն որով չաղախեցիք զիս, հայթայթել ձեզ պէտք եղածն՝ առանց շահ առնելու իմ դրամիս վրայ, և զիս լսել չէք ուզեր: Բարեկամական նուէր մ'է՛ք ընելիքս:

Պաս. — Այո՛, զուտ բարեկամութիւն մ'է՛:

Շալլ. — Կ'ուզէ՞ք որ ձեզ ցոյց տամ այս բարեկամութիւնը: Նոտարի մը մօտ երթանք և պարզապէս մուրհակ մը պիտի ստորագրէք կատակի մը ձեռքը, պայմանաւ որ եթէ ինձ չվճարէք այս ինչ օրն, այն ինչ տեղն, այս ինչ գումարն կամ այն ինչ գումարները, տուգանքը պիտի ըլլայ հատուցանել ինձ լիտր մը միս ձեր գեղեցիկ մարմնէն, զոր պիտի ընտրեմ և կտրեմ որ կողմէն որ ինձ հաճոյ թուի ձեր մարմնոյն վրայ:

Անր. — Յօժարութեամբ, գործիս կուգայ այդ, կ'ստորագրեմ այդ մուրհակը և այսուհետեւ պիտի ըսեմ թէ հրէի մը քովն ալ մեծ բարեկամութիւն կը գտնուի եղեր:

Պաս. — Ինձ համար այդպիսի մուրհակ մը չպիտի ստորագրէք. աւելի կ'ընտրեմ չիտութեանց մէջ մնալ այսպէս:

Անր. — Ինչո՞ւ, մի՛ վախեր, բարեկամ, այդ տուգանքն չեմք տար: Մինչև երկու ամիս, այսինքն սոյն մուրհակի ժամանակը լըրանալէ ամիս մ'առաջ, ինն անգամ առաւել արժէք ունեցող եկամուտներ կ'սպասեմ:

Շալլ. — Հայր Արարհամ, տե՛ս ի՞նչ են քրիստոնեայք. իրենց յատուկ անգութ գործերով կը սովորեցնեն կասկածիլ ուրիշներու մտածութեանց վրայ: Կը խնդրեմ ըսէիք ինձ, եթէ պատահմամբ թերանաք սահմանուած օրին, ի՞նչ պիտի չահիմ պահանջելով այս տուգանքը: Լիտր մը մարդու միսն չունի այնչափ արժէք և չկրնար այնչափ օգտակար ըլլալ որչափ ոչխարաց, եղանց և այծից միսն: Կ'ըսեմ դարձեալ, իւր համակրութիւնը գնելու համար է որ կ'ընեմ այս բարեկամութիւնը: Եթէ կ'ուզէք ընդունիլ, շատ բարի, թէ ոչ՝ մնաք բարեաւ, և ի սէր բարեկամութեան, խնդրեմ այլ ևս զիս մի՛ անարգէք:

Անր. — Այո՛, Շալլօք, պիտի ստորագրեմ այդ մուրհակը:

Շալլ. — Ուրեմն գնացէք կամաց կամաց և ինձ նոտարին մօտն սպասեցէք: Պէտք եղած տեղեկութիւնները տուէք իրեն այս ծիծաղաբարձ մուրհակի մասին, և հասնելու ձեզ իսկոյն կը համբեմ տուք թիւերը: Տունս աչքէ անցնեմ, զոր դողալով ձգած եմ ապուշ անհոգի մը պահպանութեանը և չուտով կը դառնամ ձեզ մօտ: (Կը մեկնի):

Անր. — Աճապարէ, սիրելի հրեայ: Վերջապէս այս երեսցեցին քրիստոնէութիւնը պիտի ընդունի, զի ահա՛ մարդասէր ըլլալ սկսաւ:

Պաս. — Ձեմ սիրեր լսել գեղեցիկ բառեր չար ոգիէ մը:

Անր. — Երթանք, ցաւալի հետեանք մը յառաջ չիգար ասկէ. այդ օրէն ամիս մը առաջ կը հասնին նաւերս: (Կը մեկնի):

(Շարունակելի) Թարգ. Ա. ՀԱՄԲԱՐԳԱՐԹԱՆ

ԹԵՄՈՐԱՅՔ ԿԵՍԱՐԻՈՅ ՎԻՃԱԿԻՆ

Ե Ի

ՀԱՅԵՐԷՆ ՀԻՆ ՁԵՌԱԳԻՐԻՔ

Կ Ե Ս Ա Ր Ի Ա

(Առաջնորդանիստ)

Ձեռագիրք Ս. Ասուածաձնի Մայր Եկեղեցւոյ

(Շարունակութիւն 47րդ թիւէն)

12-14 ՔԱՐՈՋԳԻՐԻՔ

Սոյն երկից Բարոյագրեանց գրերն են նօտարագիր, նոր թղթեայ սպիտակ. առաջինն (թիւ 12) կիսով չափ գրուած, իսկ վերջին երկուքն (թիւ 13, 14) նախ գրուած և ապա ի վերջոյ գրուածներուն վրայ սրբագրութիւնք եղած են:

15. ՔԱՐՈՋԳԻՐԻՔ

Կամ Տարեացւոց ձմեռն հասոք

Թուղթ, 540 կամ 1080 էջ: Մեծութիւն 23×15.5 հարիւրորդամբ: Գիր, բոլորագիր. միջին մաքրութեամբ: Գրութիւն միասիւնակ, խիտ գրուած: Կազմ, արեւելեան, տախտակեայ կաշէպատ: Հանգամանք, բաւական մաքուր պահուած է: Ժամանակ, զրիչ, տեղի, տէր, անծանօթ: Տեղեկութիւնք. Մատենիս մէջ տեղն համառօտ մի յիշատակարան, և վերջն ալ վերջին ստացողի և կազմողի յիշատակարան մը կայ: Բուն իսկ յիշատակարանի թուղթն մկրատած հանած են:

Յիշատակագրութիւնք.

1) «Ո՞վ եղբարք սիրեցեալք ի Տնէ յիշեալիք ի մաքրափայլ յաղթած եր, զանարժանս, և զանպիտանս զՅոնանէս սպասաւոր բանի, զի որով չափով չափեցի ձեզ յամենունակ մառանէն Այ. նաև զմայրն իմ զԱւագ տիկինըն, և զննջեցեալն մեր զիոխեալն առ Քոստանդնուպոլիս:»

2) «Ո՞վ դասք լուսեռամբոյ գրոց աշակերտեալ անձինք յոր ընթեռնուք զայս հոգիալի բուրաստանս, ի բերանով Ած. ողորմի ասացէք Սարկաւագ Զաւարին, որ ըստացաւ զսա ի հալալ արդեանցն իւր յիշատակ իւր և ծընաղացն իւր և ամենայն ազգականացն իւր, և ետ ըզսա վերստին նորոգել և կազմել և բազում աշխատեցաւ զի մեզոր ոսկայոզ սորա և կազմող ի գրոց խամբ յորժամ օսլանցի աւրինակ չիկայր որ գրի զօսլան և Սարկաւագ Զաւարան և իւր համբիրակ եղբարքն պատուական Սիմէոն և Զաւարան և Մեհերն և Դանելն շատ չարչարեցան և միտ դնելով ետուն գրել զօսլանքն, զոր և Տէր Ած. վարձահատոյց լիցի նոցա, և թէ սխալ գտանէք ի նոր գրերն անմեղադիր լերուք և ձեր իմաստութեամբն ուղեցէք: Կազմեցաւ սա յառաջնորդութեան բանիրուն և տիեզերալուր քաջ և արի Յոնանէս վարդապետին, որ նա միայն է մնացել լուսատու Հայոց Ազգիս, ի թվին Ռիթ. (=1574), ձեռամբ մեղաւոր Կողովու, և Քոստի փառք յաւիտեանս, ամէն:»

16. ՄԱՇՏՈՑ

Գիրք, միջակ: Կազմ, հին արեւելեան, տախտակեայ կաշէպատ: Գիր, բոլորագիր, միջին մաքրութեամբ: Գրութիւն միասիւնակ: Նիւր, թուղթ գեղեցիկ: Հանգամանք, գրութեմ քայքայուելու վիճակին հասած է և շատ մը տեղերն մաշած: Տեղեկութիւնք. Յիշատակարան չունի: Հետեւաբար թուականն, և այլն,

անծանօթ, վերջն կազմողն հետեւեալն գրած է,

«Չվերջին զկապողս սորա զՏէր Դրիգոր Բահանայ յիշեալիք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր, և զգանձս և զդաղս մեռելին և զԱւագնեղս և զարարիչն ի մեռելին գրեցի ես Պարսամ դպիրս յիշատակ մեր ննջեցելոյս. ամէն: Ի թվական Ռիթ. (=1620):»

(Շարունակելի) ՏՐԴԱՏ ՎՐԴ. ՊԱԼԵԱՆ

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆՔ

ԿԱՐԻՆ, 20 յուլիս 1891. — Սանասարեան վարժարանի հրապարակային քննութիւնք այս տարի ալ ակնկալուածին պէս յաջող անցան: Երկուսու բազմութիւն մը միշտ կը գրուէր քննութեան յատկացեալ ընդարձակ սրահն, որ զարդարուած էր աշակերտաց ձեռագործ պատկերներով՝ նրբին, ճաշակաւոր և գեղակերտ: Եւ որովհետեւ վարժարանը պիտի ընծայէր Ազգին իւր անդրանիկ ընթացաւարտներն, հանդիսականաց թիւն օր ըստ օրէ կ'ստուարանար՝ տեսնելու և լսելու սոցա քննութիւններն, որք արդարեւ վեր էին ամեն գովեստէ, և որք կատարելապէս կ'ապացուցանէին Յարգելի Ուսուցչաց խղճամիտ աշխատութիւնն և աշակերտին հիմնապէս և գիտակցօրէն ըմբռնումն, ինչ որ դժբաղդարար զանց առնուած է ուրիշ շատ վարժարանաց մէջ, յորս աշակերտն առանց գիտակցութեան և համոզման թուրթախօրէն կ'ուսանի առանգուած առարկայներն և երբ կը թողու վարժարանն՝ կը գտնես զինքն այնպէս որպէս մըտած էր վարժարան:

Արհեստք ևս ուսմանց չափ գոհացուցիչ են, և թերեւս բան մ'ալ աւելի: Գործնութեան և հիւսնութեան վերաբերեալ աշակերտաց ձեռագործ արտագրութիւնք կը մըրցին իսկապէս եւրոպական արտագրութեանց հետ: Քանի՛ նախանձելի բազմաորութիւն Սանասարեան Սանուց համար, որք բարոյական հացին հետ նւթական հացի ուղին ևս կը յարգարեն իրենց տուջեւ, այնպէս որ երբ թողուն վարժարանը, եթէ դրական ասպարէզը իրենց հաց չ'մատակարարէր, արհեստական ասպարէզը պատրաստ է տալու զայն իրենց:

Օրհնեալ լինի, բիւրիցս օրհնեալ Անմահ Բարերարին սուրբ յիշատակն:

Քննութեանց այս հանգէսներէն յետոյ, հասաւ նաև ընթացաւարտից վկայականներու բաշխման հանդիսի երջանիկ օրն, որ էր անցեալ երկուշաբթի 15 յուլիս: Հանդիսասըրահին ձևաւոր կը զարդարէր Կայսերական թուղթան, որոյ ներքեւ թարմ ծաղիկներով շրջապատեալ «Փատիշահըմզ զօգ եռաշա» վերտառութիւնը կը փայլէր: Սրահին միւս կողմը, աշակերտաց գլխուն վերեւ, սև շրջանակի մը մէջ զետեղուած էր անմահ բարերարին իւզաներկ պատկերն: Հանդիսին ներկայ էին մօտ 500 չափ հրաւիրեալ ազգայինք՝ գըլխաւորութեամբ Գեր. Պատր. Հօր և քահանայից դասուն: Հանդիսին փայլն ու ուրախութիւնն աւելցնողն եղան մասնաւորապէս Քաղաքիս Վսեմ. Կուսակալին և իւր բարձրաստիճան հետեւորդաց բարեպաշտ ներկայութիւնն, որք անգամ մի ևս տեղի տուին Հայ հասարակութեան և մասնաւորապէս Սանաս. վարժարանին անմոռանալի երախտագիտութեան:

Ն. Վսեմութիւնն մուտ գործելուն պէս սկսաւ հանգէսն Համիտիյէի քայլերգով, զոր

նուազեցին աշակերտներէն ջութակահարաց
և դաշնակահարաց խումբերն: Ապա աշակերտք
կարգացին Թուրքերէն, Հայերէն, Գաղղիե-
րէն ճառեր, յորս դրուատեցին մասնաւորա-
պէս մեր վեհ. Ինքնակալին կրթութեան մա-
սին տաժած բարձրագոյն ձգտումներն, ջերմ
բարեմաղթութիւններ ընելով վասն բարե-
բաստիկ կենաց Ն. Կ. Վեհափառութեան:
Ժողովրդեան «կեցցէ»ներն օղբ կը թնդա-
ցնէին:

Յուզիչ էին և սրտաշարժ ընթացաւարտ-
ներէն խումբերն Պ. Տիգրան Գեորգեանի առ
վարժարանի իւր «Մնաց բարով» ճառն և
Տեղութեան անդամներէն Մեծ. Ս. Էֆ Սո-
ղիկեանի առ ընթացաւարտս իւր «Երթայք
բարով» բանաստեղծութիւնն: Շատեր էին որ
ուրախութեան արցունքներ կը թափէին այս
խորհրդաւոր վայրկեանին: Ի վերջոյ եկան ըն-
թացաւարտք 21 հոգի ընդ ամենը, որոց բաշ-
խուեցան մի առ մի ընթացաւարտի վկայա-
կաններ ի ձեռն Վսեմ. Կուսակալին, իւր մե-
ծաշուք Հետեւորդաց, Պար. Գեր. Փոխանորդ
Հօր և այլոց:

Փախման ճառը խոսեցաւ Պատր. Գեր. Փո-
խանորդ. Հայրն, Թուրքերէն լեզուաւ բացա-
րելով Սանաս. վարժարանի ուղղութիւնն, և
ապա շնորհակալութիւն յայտնեց Վսեմ. Կու-
սակալին և իւր բարձրաստիճան հետեւորդաց
որք իրենց հաճելի ներկայութեամբ բարեհա-
ճեր էին պատուել հանդէսն և ուրախացնել
և քաջալերել զուսուցիչսն և զուսանողսն, և
ի վերջոյ ջերմ բարեմաղթութիւններ ըրաւ
վասն անգին կենաց մեր Օգոստոսփառ և Կըր-
թասէր Սուլթանին որոյ Հայրախնամ հովան-
ւոյն ներքեւ Սանաս. վարժարանն բաղդ ու-
նեցած է բոլորել իւր իննամեայ չրջանն և պի-
տի վայելէ՝ այդ բաղդաւորութիւնն երկար
տարիներ:

Հանդէսը վերջացաւ՝ թողով հանդիսա-
կանները քաղցր տպաւորութեան ներքեւ:

Ի ՍՈՒՆԿՈՒՐԼՈՒ, յուլիսի 8էն 10 (բշ. գշ.
դշ.), ի ներկայութեան 10էն աւելի քննչաց,
հրապարակաւ տեղի ունեցեր են տեղւոյն Ներ-
սէսեան վարժարանին աշակերտաց տարեկան
հարցաքննութիւնք: Քննութեան առարկայք
են Հայերէն, տաճկ. և գաղղ. լեզուք, թը-
ւարանութիւն, աշխարհագրութիւն և Սըր-
բազան պատմութիւն: Քննիչք խիստ գոհ մը-
նացեր են աշակերտաց յաջող պատասխանե-
րէն և ջերմ շնորհակալութիւններ յայտնել են
Տնօրէն-գասաւոր Ալիքսան Էֆ. Քիւրքճեանի՝
իւր յարատեւ ու արգիւնաւոր ջանից համար:
Նոյն շաբաթու կիրակէ օրը տեղի ունեցեր է
պարգևաբաշխութեան հանդէսն ի ներկայու-
թեան քաղաքին տեղակալին, գատաւորին,
հազարապետաց, փոխ-հազարապետաց և այլ
պաշտօնէից, բողոքականաց հին ու նոր պա-
տուելիներու և երեք ազգէ բաղկացեալ ան-
հատից խումբն բաղմութեան մը: Ըստ աւուր
պատշաճի ատենաբանութիւններ ըրեր են Ա-
լիքսան Էֆ. և այլք, և չորս աշակերտք թա-
րերգութիւն մը ներկայացնելով երեսն բե-
րեր են դպրոցին անթիւ ու անհամար օգուտ-
ները: Աշակերտներէ մին աղօթք մ'արտա-
սանել է վասն կենաց և բարօրութեան մեր
օգոստոսփառ և բարեխնամ ինքնակալին՝
ՍՈՒՆԿՈՒՆ ՀԱՄԻՏ ԿԱՅՍԵՐ, ի վերջ իւր նա-
մակին՝ նոյն բարեմաղթութիւններն ինքն ևս
կը կրկնէ մեր տեղեկատուուն Կ. Էֆ. Երջան-
ճեան:

Ի ՄԷՋՐԷ ԽԱՐԲԵՐԴՈՒ ևս նմանօրինակ

կերպիւ հարցաքննութիւն և պարգևաբաշ-
խութեան հանդէս տեղի ունեցեր են տեղ-
ւոյն աղջկանց վարժարանին մէջ ի ներկայու-
թեան երկուց վարդապետաց, Կաթողիկոսեան
եպիս. Գեր. Աւետիս Գերապոյճաւոր և բազ-
մաթիւ ընտանեաց: Աշակերտուհեաց քաջ
քաջ պատասխանները կը վերադրէ մեր թըղ-
թակիցն Ս. Էֆ. Երէցեան՝ վաղածանօթ Ծա-
տուրեանց Սարգիս պատուելիի աշխատու-
թեանց: Յաւարտ հարցաքննութեանց՝ Գու-
յումճեան համեստաբայլ Հաճի խաթուն յա-
ռաջ գաղով, յայտարարել է թէ իւր ստա-
ցուածքն եղող վեց քիլէնոց արտը վարժա-
րանին կը նուիրէ: Պարգևաբաշխութեան մի-
ջոյն գեղեցիկ երգեր և իմաստալից արամա-
խօսութիւններ տեղի ունեցեր են: Ատենա-
խօսողք եղեր են խաչիկ Էֆ. Քէօսէեան, Քէս-
րէի վարժարանին ուսուցիչ Համարձում Է-
ֆէնտի և Պատուելի Սեպրեան (Մկրտչական):
Իւրեանց անխնայ աշխատութեամբ վարժա-
րանին յառաջդիմութեան պատճառ հանգի-
սացեր են Համեստաբայլ խնամակալուհիք՝
Տիկնայք Ամպլը Մուրատեան, Սուլթան Ճա-
ֆէրեան, Եղիա Գասպեան, Աննա Թօփուզ-
եան և Թագուհի Պողոսեան:

ՆԱՄՍԿ ԱՌԻՍԻՍԻՍԻՍԻՍ

Մեծարգոյ Խմբագիր Տէր:

Խորհիլ և գործադրել, ահա ինչ որ ըլ-
ճալի է. թէպէտ դժուարին, այլ շատ հեշտ
է սկզբան տէր, կորովալիւ և գործունեայ ան-
ճի մը համար:

Այս մասին մէջ նախանձելի օրինակ հան-
դիսացած է Լեզուաբանական վարժարանն,
որոյ տէր և վարիչն, Միրիճանեան Էֆ. Ի-
մաստուն տնօրինութեամբ մը, չորսն հաւա-
քած ուսուցչաց ընտրելագոյն խումբ մը, կը
մղէ միշտ յառաջ իւր գործ՝ այն ի եռանդեամբ
և ուղղութեամբ որով սկսած էր: Այս տա-
րուայ քննութիւնք այնչափ փայլուն, մեծ յոյս
կուտան մեզ թէ յառաջիկայ գարնան վերջ
յոյժ լաւ պատրաստուած չրջանաւարտներ
մեզ պիտի տայ: Ես իւր ականատես վարժա-
րանին ընթացից, հրապարակաւ շնորհակալիքս
յայտնելով Միրիճանեան Էֆէնտի, կը մաղ-
թեմ ի սրտէ որ իւր անգուլ աշխատութիւնք
և բազմալան ճիգերն պսակուին ամէն փափա-
քելի յաջողութեանց ճշմարիտ փառօքն: (1)

Դ Պ Ր Ո Տ Ա Ս Ե Ր Մ Ը

Ն Ե Ր Ք Ի Ն Լ Ո Ւ Ր Ե Ր

Պատգամաբաշխութիւնք. — Արդարութեան
գործոց նախարարութեան խորհրդական ա-
նուանեցաւ Հաչիմպէյ, դեր-նախագահ պատ-
ժական ճիւղի Վճռաբեկ ատենին: — Բուս-
իւր Գաղափէր անուանեցաւ Գասիտէճիզատէ
Սիւլէյման Սըրրի Էֆէնտի, պահելով հան-
դերձ որբերու ստացուածոց վարչական ժո-
ղովոյ նախագահի պաշտօնը: — Սերաստիոյ
Աղիզիէ գաւառակին գայմագամ անուանե-
ցաւ Թէվֆիգ պէյ, գայմագամ Ջիլէի, և ի-
րեն յաջորդեց Էրպաաի գայմագամ Հիւսէյին
պէյ. Էրպաա գաւառակին ալ գայմագամ ա-
նուանեցաւ Ճապիտ պէյ, նախկին չրջանա-
ւարտ Միլիթի վարժարանին:

Պատգամաբաշխութիւնք. — Դ. կարգի Մէճիտիյէ
տրուեցաւ Խարբերի կեդրոնական ոստիկա-

(1) Կը հրատարակեմք զայս նամակ, ճանաչելով
զբողբ իբր իրազեկ և արժանահաւատ ք: Ե. ԽՄԲ.

նապետ Սիւլէյման Էֆէնտի և Ե. կարգի Մէ-
ճիտիյէ՝ Մալաթիոյ ոստիկանապետ Շէվքը և
Արաբկիրու Ոստիկան Րիզա Էֆէնտիներու: —
Ե. կարգի Մէճիտիյէ՝ Եոզղատի թաղապետա-
կան թիւղներէն Իսմայիլ ու Օհան Էֆէնտի-
ներու:

— Կիւրակէ օր Յունաց Տ. Դիոնէսիոս
Պատրիարքի աջ կողմէն կաթուած իջաւ: Հի-
ւանդին վիճակը ծանր է և գրեթէ անյոյս:
Էրէյլի Մեարապոլիտ Գեր. Տ. Կիր-
մանոս Պատրիարքական ներկայացուցիչ կար-
գուած է: Երկուշաբթի օր Սինոդն և խառն
ժողովն ի միասին պիտի գումարուին խորհե-
լու համար հարկ եղած միջոցներուն վրայ,
եթէ հիւանդին վիճակը ծանրանայ կոման-
փոխի մնայ:

— Սպարապետ Բարձր. Ալի Սալիպ փա-
շա հինգշաբթի առաւօտ յանկարծ ամաչ եղաւ:
Սպարապետ անուանեցաւ արքունեաց հրա-
մանատար Բարձր. Օսման փաշա, պահելով
հանգերձ իւր նախորդ պաշտօնը:

— Նասիպ Էֆ. Փափագեան մաքսային վե-
րատեսչութեան ներկայացուցած է ամէն կար-
գի գոհարելիաց մաքսախուսութեան առաջ-
քնն առնելու համար ծրագիր մը, որով առ-
նուազն վեց միլիոն դրուշի շահու աղբիւր մը
ցոյց կուտայ:

— Սալիմ Էֆ. անուն անձ մը կամուրջին
վրայ հանրակառք բանեցնելու մենաշնորհ
խնդրած է՝ կառավարութեան օրական 1700
դրշ. վճարելու խոտմամբ: Մէկ մարդէ 20
փարա պիտի առնէ:

— Վենետիկի Ս. Ղազարու միաբանու-
թիւնն եւ նոյն վանուց մէջ գտնուած վար-
ժարանին 70ի չափ աշակերտք ազատ կացուց-
ւած են այն 20ական դրշի տարեկան տուրքէն
զոր պարտաւոր էին վճարել Օսմանեան հա-
տակութեան թէգքէրէներու փոխարէն:

— Կէյվէի նամակատան ու երկաթուղւոյ
կայարանին միջև թղտատարական պայուսակ-
ները փոխադրելու համար 200 դրշ ամսաթո-
շակով պաշտօնեայ մը պիտի յատկանայ:

— Առնաւուտ գիւղի հոսանքին անկիւնէն
մինչև Բարձր. իշխանահաց ապարանքին
առջև՝ քարափին երկայնութեամբ՝ վանդա-
կորմ մը պիտի շինուի. ծախք որոշուած է 58
800 դրշ:

— Արմաշի Թօփիկեան Մարուքէ անցեալ
շաբաթ առաւօտ իւր կնոջ հետ Արմաշէն
Նիկովիդիա եկած ժամանակ, ճաճուուն վրայ
կ'սպաննէ իւր կինը: Մարուքէ ձերբակալ-
ւած է:

— Սերաստիոյ կուսակալ Մէմուհ պէյ,
որ քննական պտոյտ մը կատարելու համար Ա-
մասիա կը գտնուէր, Եւդոկիա ժամանել է:

— Զուրիցերիացի մը Քաղաքապետութե-
նէն արտօնութիւն ստացած է գարեջրոյ գոր-
ծարան մը հաստատելու ի Ֆէրիքէօյ: Նոյն
արտօնութիւնն ստացած են ի Սելանիկ՝ սե-
ղանաւոր Ալաթիին եղբարք:

— Նահանգաց մէջ հրատարակեալ գիրքե-
րն ու թերթերն յետ այսորիկ դիւրութեան
համար ոչ թէ Կ. Պոլսոյ կրթական նախարա-
րութեան կողմանէ պիտի քննուին, այլ նա-
հանգաց կրթական պաշտօնէութեան ժողո-
վոց կողմանէ, նահանգաց կրթական տնօրէն-
ներու պատասխանատուութեան ներքեւ:

— Կոյրերու նորահաստատ վարժարանին
աշակերտաց արձանագրութիւնք սկսած են.
ցարդ 20է աւելի աշակերտք արձանագրու-
ւած են:

— Որսուած է ութ բժիշկներ զրկել ի

Հալէպ. հինգն մեկնած են արդէն մայրաքաղաքէն: Հնտախոր ճարակեր է նաև ի Բիւրս:

— Անցեալ շաբթու, հինգշաբթիէն ուրախութիւններ, Տիգրանակերտի ցորեններու նորակտուց չուկայն, որ թաղապետութեան կը պատկանէր, գրեթէ միջոցովին այրեր է: Վնասը կը հաշուի իբր 8000 ոսկի:

— Ի Չաթալճա, Սու-Պաշը ագարակին տընօրէն Հաճի Մէհմէտ աղան սպաննող Տիմիթ-րի անուն մարդ մը, կիւրակէ առաւօտ ի կախաղան հանուելու պահուն, սպանելոյն ժառանգորդք յայտարարելով թէ կը հաւանին մահու պատժոյն ներման, պատիժը չէ գործադրուեր:

— Անտիոքէն կէս ժամ հեռու լեւան մը մօտէն 3800 տարւոյ հնութիւններ գտնուեր են. ասոնք են՝ երկու ըմբիշներ ներկայացնող նկար մը, երկու կողմը երկու գլուխներ ունեցող աշտանակ մը և սան մը:

— Երկաթուղեաց վերջին վիճակահանութեան 20000 ֆրանք չահած է Ղալաթիոյ Վոյվոտային մօտ սրճարար Բօստիի քեռայրը:

— Մայրաքաղաքս գտնուող ամէն կարգի զօրաց զանազան ձևերով լուսանկարները պիտի դրկուին Զիքաիոյի արուեստահանդէսը:

— Պէրութի մաքրանոցին չէնքին վրայ կարեոր յաւելումներ ընել որոշուած է:

— Գօնեսայի երեւելիներէն Թամիր փաշայի պարտիկին մէջ գտնուած է նկարներով զարդարեալ շիրիմ մը որ մայրաքաղաքս պիտի բերուի:

— Հնտախորէ վարակեալ տեղերու մէջ մեռնողներու թիւը շարաթէ շարաթ նուազելու վրայ է:

— Սեւանիկի երկաթուղոյ գծին հսկող իտալահպատակ Սուլլինի՝ գործաւորաց պետ պուլիարահպատակ Անճելոյի և ուրիշ երկու գործաւորաց հետ առեւանգուեր է: Գործաւոր մ'ալ սպաննուած գտնուեր է: Աւագակը 2000 ոսկի փրկանք պահանջեր են առեւանգելոց համար և սպառնացեր սպաննել զանոնք, եթէ 11 աւուր մէջ չը վճարուի փրկագինը և եթէ ոստիկանաց կողմանէ հալածուին: Փրկագինը զրկուեցաւ:

— Եորկիտախո անուն բժիշկին, որ վիրաբուժական ձախող գործողութեամբ մը կնոջ մը մահուան պատճառ եղած և դատի ենթարկուած էր, Աթէնք փախեր է:

— Հայտար փաշայի վիրաբուժական ու զեղադործական գործնական վարժարանի շրջանն, որ երեք տարի էր, պիտի տեւնայ և այդ վարժարան պիտի փոխադրուի բժշկական վարժարանի շէնքին մէջ:

— Շէմս-էլ-մէարիֆ մասնաւոր վարժարանին անօրէն Ապաի Բեամիլ էֆէնտի բարձրագոյն վարժարանաց քննիչ կարգուած է:

— ՅԱԳՐԻԱՆՈՒԱՅԻՍ ընկերութիւն մը կազմուած է Եւրոպայէն ուղղակի ապրանք բերել տալու համար: Յուլիս ամսոյ մէջ երկու վաճօն շաքար բերել տուած է արդէն Գերմանիայէն:

— Մաշմարայի կղզոյն մօտերը երեան ելնող ծովահնէք անցնող նաւերու ու նաւակներու վրայ կը յարձակին ու կը կողոպտեն: Նաւապետք բողբած և խնդրած են հարկ եղածն ի գործ դնել:

— Օգոստ. 15ին ի Մօտա Գաւազիւղի տեղի պիտի ունենայ տարեկան նաւորշուը:

— Պէշիկթաշի Համիտիյէ մզկիթին քով կառուցուելու վրայ եղող ժամացուցի աշտարակին շինութիւնն աւարտեցաւ: Մի քանի օրէն պիտի զետեղուի ժամացուցը:

— Ումուրճայի ագարակէն առեւանգուած Պ. Տիւրիմօնը ագարակէն համար 5000 ոսկի փրկանքը տանող անձինք տակաւին չեն կրցած գտնել աւագակապետ Գարթիան Թօմայի հետքը:

— Կ. Պոլսոյ քարափանց արտօնատէր Միշէլ փաշա մի քանի օրէն մայրաքաղաքս կ'ըսպասուի: Շինութիւնք պիտի սկսին կ'ըսուի աշնան:

— Պետական Խորհրդոյ կողմանէ մատուցուած տեղեկագրոյ մը հետեւանօք, Վեհ. Սուլթանը հրամայած է որ Շիրքէթի Խայրիէի վարչութիւնը գործադրէ պայմանագրութեամբ յանձն առած այն տրամադրութիւնները որք ցարդ անգործադրելի մնացած են:

Այս անգործադրելի մնացած տրամադրութեանց համաձայն, պէտք է շինուին Վոսփորի երապական և ասիական եզերաց մի քանի յարմար տեղերը կանոնաւոր նաւամատոյցներ, կամուրջին վրայ շոգենաւուց սպասելու համար արանց և կտանաց յատուկ առաջին և երկրորդ կարգի սրահներ, պէտք է այլ ևս բանելէ դադարին 1էն մինչև 16 թիւ շոգենաւը, դէմ առ դէմ երթեկեկող շոգենաւուց թիւը պէտք է աւելնայ. առեւտրական և այլ նիւթոց փոխադրութեան համար պէտք է յատուկ շոգենաւներ յատկանան, և այլն:

— Այս աւուր Սապահի մէջ կը կարգամբ թէ Պրուսայի Առաջնորդ Գեր. Բարթօլդիմէոս Սրբազան Արքեպիսկոպոս վաղն առաւօտ Գատը-գիւղի եկեղեցւոյն մէջ՝ ըստ մասնաւոր հրահրի՝ հանգիստաւոր Ս. Պատարագ պիտի մատուցանէ և Վեհ. կայսեր գահակալութեան տարեգարձին մօտենալուն առթիւ աղօթքներ պիտի ընէ վասն արեւադարձեան Ն. կայսերական Վեհափառութեան:

Շ Է Յ Ք Ս Բ Ի Բ

Գրադարանի մը պատուաբեր զարդն, ԱՍՏԳԻԿ և ԱՂՈՆԻՍ, անգրանիկ երկն գերագոյն քերթողին Անկիլոյ, զոր թարգմանած է խնամօք մեր աշխատակիցներէն Ա. Համբարդարթան էֆէնտի, կը վաճառի Ուղուն-Չարը պաշը, թիւ 402, Փալադայեան Փորագրատունը և Պահճէ-քարու ջրավաճառ Պօղոս աղայի քով:

Դին 5 զրշ արծաթ

Գ Ր Ա Գ Ի Տ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

ՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ

ՄԱՍՆ Ա.

Ո Ճ

Մ. ԱՍԳԱՆԱՋ

Այս դասագրոյն, որ կը բաղկանայ երկու հատորներէ, Ա. հատորը սպառած ըլլալով, երկրորդ տպագրութեամբ ի լոյս ելաւ: Այս առթիւ հեղինակը մեծ խնամով կարեոր ուղղութիւններ ըրած, կանոնները աւելի պարզարեւած, ինչ ինչ հրահանգներ յապաւած և դասագրոյն աւելի գործնական ուղղութիւն մ'է տուած, այնպէս որ, ըստ յանձնարարութեան Պատ. Ուսումնական Խորհրդոյ նաև, կարելի է գործածել զայն ոչ միայն ազգային ուսումնարանաց մէջ, այլ բարձրագոյն նախակրթարանաց Զ. դասարաններուն մէջ իսկ: Հեղինակը իւր դասագրոյն գտած ընդունելութենէն քաջալերեալ, գնոց մասին մեծ զեղջ մը ըրած է, այսինքն՝

Ա. հատոր 5 դահեկան
Բ. հատոր 5 դահեկան
Բանալի 8

Կը գտնուի բոլոր Հայ գրավաճառաց քով:

ՄԵՃԵԼԼԷԻ ԱՀԲԵԱՄԸ ԱՏԼԻՅԻՆ

Օսմանեան քաղաքային օրինագիրք

Հասնր Դ.

ՔիթԱՊ-ԻԿԼ-ՇԻՄԻԹ

ԸՆԿԵՐՈՒՄԸ

Թ Ա Ր Գ Մ Ա Ն Ե Յ

Ա. ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԹՈԹՎԱՅԵԱՆ

Գրատունն պատիւ ունի ծանուցանելու արգոյ հասարակութեան թէ մինչև յառաջիկայ հոկտ. 1 ի վաճառ պիտի հանէ օսմանեան քաղաքային օրինագրքին հայերէն թարգմանութեան չորրորդ հատորն, որոյ առաջին, երկրորդ և երրորդ հատորներն արդէն հրատարակուած՝ կը վաճառուին իւրաքանչիւրը 10 դահեկանի, իսկ վերջին Ե. հատորն պիտի աւարտի մինչև տարւոյս վերջն:

Մեր ազգայնոց նկատմամբ գործոյս ունեցած կենսական կարեւորութիւնն անժխտելի է. զի ամեն օսմանցի հայ պարտի ծանօթանալ իւր բնական երկրին օրինաց, որովք կը վարին իւր քաղաքային գործառնութիւնք:

Կեդրոնատեղին է հրատարակչին՝ Բ. Մ. Պօղոսեանի գրատունն, Չաքմաքըլար, թիւ 59:

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ

Աղն. ԵՂԻՍ Է. ՏԷՄԻՐՃԻՊԱՇԵԱՆ վերջերս պատրաստած է իմաստասիրական և դրագիտական ուսմանց յատուկ դասագրքերու շարք մը՝ հեաղհետէ հըրատարակելու մտադրութեամբ, և այս անգամ ի լոյս ընծայած է անոնցմէ մին, ՏԱՐԵՐԲ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ, որ մաքուր տպուած և 40 երեսէ բաղկացեալ տետրակ մ'է: Դին 100 վարա:

ԱՂԶԻԱՆ ՄԸ ՍԻՐՏԸ. Դընց Օրիորդ Ալիս (Ժածկանուն). Իւր արձակ և ոտանաւով գրուածներով ծանօթ տաղանդաւոր դրագիտուհւոյ մը գրչէն ելած վէպ մ'է սիրուն, տեղական կեանքէ առնուած, բաղկացեալ 251 երեսներէ: Դին 12 զրուշ:

«ՄԱՂԻԿ» ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆՔ

Խարբերդ. Մէլքէ. Ս. Ե. Չեմք կարծեր, առ այժմ: Գանիրէ. Ե. Ն. Ստացանք Զեր բաժանորդագիրը Ա. է:

Կեսաբիա. Յ. Յ. Պ. Յանձնեցինք նամակը. չը վճարեց. Բ. Պ. մասին եղած յանձնարարութիւնն ալ յանձն չ'առաւ: Բ. Պ. ևս չ'ընգուշիր ձեր պայմանները:

Ա Ր Ժ Է Ք Գ Ր Ա Մ Ո Յ	
Օսմ. լիւրն 100 զրշ. էն	
Մէճիպիէ	108
Քառորդ մէճիա	89 45
Մանր մէճիա	87 44
Մէթալիք	51 40
Հինգնոց	409 38
Մանէթ Թղթագրութ. 8 86	
Գանալիտէ (երեկոյ)	20 2 1/2
Թահվիլ. Օսմ. 4 0/0	77 48

ԱՐՏՈՒՄՏԻՐ Ա. ԱՍԳԱՆԱՋ

ՏՊԱԳՐ. ՆՏԱՆ Կ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

Էսկի-Ջապրիէ փողոց, քիւ 61